

UNIVERZITA PARDUBICE

FAKULTA FILOZOFICKÁ

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

2024

Veronika Homolková

Univerzita Pardubice

Fakulta filozofická

Kulturní a historický kontext československého filmu Smrt krásných srnců
(1986)

Bakalářská práce

2024

Veronika Homolková

Univerzita Pardubice
Fakulta filozofická
Akademický rok: 2020/2021

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(projektu, uměleckého díla, uměleckého výkonu)

Jméno a příjmení: **Veronika Homolková**
Osobní číslo: **H20181**
Studijní program: **B0288A090002 Historicko-literární studia**
Téma práce: **Kulturní a historický kontext filmu Smrt krásných srnců (1986)**
Zadávací katedra: **Katedra literární kultury a slavistiky**

Zásady pro vypracování

Filmové médium lze číst jako zrcadlo společnosti a doby svého vzniku. Snímek Smrt krásných srnců byl natočen v roce 1986, nicméně události, které film reflektuje se dotýkají období druhé světové války. Bakalářská práce si tak klade za cíl popsat historické události, ze kterých snímek vychází a prolnout je se společenským a kulturním kontextem doby jeho vzniku. Výsledkem bakalářské práce by pak měli být odpovědi na následující otázky:

I. Jak filmové médium zachází s historií?

II. Jaké narativní a vizuální prostředky k tomu používá?

III. S jakým záměrem byl vybraný film natočen a jaký byl dopad jeho uvedení?

IV. Co nového nám může přinést návrat k historii? Aneb proč si proč některé věci zapomínáme a jiné se snažíme si uchovat?

Rozsah pracovní zprávy:

Rozsah grafických prací:

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam doporučené literatury:

SZCZEPANIK, Petr (ed.): *Nová filmová historie. Antologie současného myšlení o dějinách kinematografie a audiovizuální kultury* (2004)

ROSENSTONE, Robert A.

Visions of the Past. The Challenge of Film to Our Idea of History (1995)

Revisioning History: Filmmakers and the Construction of a New Past (1995)

History on Film/ Film on History (2006, 2. vyd. 2012).

BORDWELL, David a Kristin THOMPSON. *Umění filmu: úvod do studia formy a stylu*. Praha, 2011.

BORDWELL, David a Kristin THOMPSON. *Dějiny filmu: Přehled světové kinematografie*. Praha, 2007.

PTÁČEK, L. (ed.). *Panorama českého filmu*. Olomouc, 2000.

Vedoucí bakalářské práce:

Mgr. Aneta Kohoutová

Katedra literární kultury a slavistiky

Datum zadání bakalářské práce: **31. března 2021**

Termín odevzdání bakalářské práce: **30. března 2024**

---

doc. Mgr. Jiří Kubeš, Ph.D.
děkan

PhDr. Miroslav Kouba, Ph.D.
vedoucí katedry

V Pardubicích dne 30. listopadu 2021

Prohlašuji:

Práci s názvem Kulturní a historický kontext československého filmu Smrt krásných srnců (1986) jsem vypracoval samostatně. Veškeré literární prameny a informace, které jsem v práci využil, jsou uvedeny v seznamu použité literatury.

Byl jsem seznámen s tím, že se na moji práci vztahují práva a povinnosti vyplývající ze zákona č. 121/2000 Sb., o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon), ve znění pozdějších předpisů, zejména se skutečností, že Univerzita Pardubice má právo na uzavření licenční smlouvy o užití této práce jako školního díla podle § 60 odst. 1 autorského zákona, a s tím, že pokud dojde k užití této práce mnou nebo bude poskytnuta licence o užití jinému subjektu, je Univerzita Pardubice oprávněna ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložila, a to podle okolností až do jejich skutečné výše.

Beru na vědomí, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb., o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších předpisů, a směrnicí Univerzity Pardubice č. 7/2019 Pravidla pro odevzdávání, zveřejňování a formální úpravu závěrečných prací, ve znění pozdějších dodatků, bude práce zveřejněna prostřednictvím Digitální knihovny Univerzity Pardubice.

V Pardubicích dne

Veronika Homolková v. r.

Poděkování:

Chci poděkovat všem, kteří mě podporovali a motivovali během psaní této práce. Obzvláště dědovi, Josefu Randáčkovi, který mi v práci pomohl vychytat gramatické chyby. Největší díky však patří mé vedoucí práce Mgr. Anetě Kohoutové, která mě krásně navedla na správnou cestu při psaní a předávala mi cenné rady.

ANOTACE

Bakalářská práce zkoumá film *Smrt krásných srnců* z roku 1986 v kulturně historickém kontextu, s důrazem na události druhé světové války, hlavně pak masové deportace židovských občanů. První část analyzuje válečné události z historické perspektivy a druhá část se věnuje životům režiséra Karla Kachyni a autora knižní předlohy, Oty Pavla, dále zkoumá, jak film zpracovává téma holocaustu, a jeho reflexi návratu k historii. Poslední kapitola analyzuje sledovanost a výtěžek filmu v roce 1987, poskytujíc celkový pohled na vztah mezi filmem a historií.

KLÍČOVÁ SLOVA

analýza filmu, film, historie, holocaust, Karel Kachyňa, *Smrt krásných srnců*

TITLE

Cultural and Historical Context of Czechoslovak film *The Forbidden Dreams* (originally *Smrt krásných srnců*, 1986)

ANOTATION

This bachelor thesis examines the Czech movie 'Forbidden Dreams' (1986) within a cultural-historical context. The emphasis is on the events of World War II centred around the mass deportation of Jewish citizens. The first part analyses events from a historical perspective and the second part is dedicated to the lives of the director Karel Kachyňa and the author of the book, Ota Pavel and further examines how the film deals with the topic of the Holocaust and perception of the Second World War. The final chapter deals with audience perception of the film in 1987, and it evaluates the overall relationship between film and history on the selected movie.

KEYWORDS

film analysis, film, history, holocaust, Karel Kachyňa, *Smrt krásných srnců*

OBSAH

SEZNAM ZKRATEK A ZNAČEK.....	9
ÚVOD	10
DRUHÁ SVĚTOVÁ VÁLKA - VELKÉ UDÁLOSTI JEDNOTLIVÝCH LET	11
Předpoklady 2. sv. války.....	11
Počátek druhé světové války - Rok 1939	13
Rok 1940 - rozšíření západního území	14
Rok 1941 – Osy vyhlásily válku Sovětskému svazu	15
1942 – Konference ve Wannsee a atentát na Heydricha	16
1943 – Povstání ve varšavském ghettu	18
1944 - Neúspěšný atentát na Adolfa Hitlera.....	19
1945 – Pražské povstání a konec 2. světové války v Evropě	19
Holocaust	21
Holocaust Židů v Protektorátu Čechy a Morava	22
Osvětim.....	22
Treblinka.....	25
Terezín	27
Norimberské zákony.....	29
Deportace.....	30
Vzdor proti holocaustu	31
FILM SMRT KRÁSNÝCH SRNCŮ	32
Režisér a scénárista Karel Kachyňa.....	33
Karel Kachyňa a Smrt krásných srnců	37
Autor předlohy, Ota Pavel.....	38
Holocaust ve filmu, jak je s ním zacházeno	39
Holocaust ve filmu, s jakým záměrem byl film natočen	45
Návrat k historii – Co nám přináší a proč se snažíme uchovat jen některé věci?	47
Analýza sledovanosti filmu Smrt krásných srnců v roce 1988	50
ZÁVĚR.....	51
POUŽITÁ LITERATURA:.....	54

SEZNAM ZKRATEK A ZNAČEK

- **ČNR** – Česká národní rada
- **ČSR** – Česká socialistická republika
- **ČSSR** – Československá socialistická republika
- **FIPRESCI** - zkratka z francouzského Fédération Internationale de la Presse Cinématographique – Mezinárodní federace filmových kritiků, ocenění
- **FSB** – Filmové studio Barrandov
- **ICRC** – International Committee of the Red Cross
- **SS** – Schutzstaffel
- **SSR** – Slovenská socialistická republika

ÚVOD

Cílem této práce je zařadit filmový snímek *Smrt krásných srnců* z roku 1986 do kulturně historického prostoru a do hloubky prozkoumat, jak historické události ovlivnily předlohu i film samotný. Práce se zaměří na rozbor snímku *Smrt krásných srnců*, na kterém si ukážeme, jak tento film zachází s historickou událostí roku, ve kterém se děj odehrává, což znamená kompletní historii druhé světové války s větším zaměřením na rok 1944, kdy byly prováděny masové deportace židovského obyvatelstva.

V první části své práce se zaměřím na předpoklady druhé světové války a velké události jednotlivých let, abych lépe čtenáři přiblížila, co se dělo v době, kdy probíhá děj filmu. Dále se zaměřím na pojem holocaust, vysvětlím, o co se jednalo, a jak se projevoval v Protektorátu Čechy a Morava, také představím některé velké koncentrační a vyhlazovací tábory a vysvětlím rozdíl mezi těmito dvěma druhy táborů. Seznámím čtenáře s Norimberskými zákony, které s holocaustem souvisí, taktéž s varšavským povstáním ghetta a přiblížím rok 1942, ve kterém pomocí norimberských zákonů nacisté spustili akci s názvem *Transport A*. Všechny tyto popsané události slouží na komplexní pochopení historických okolností, které formují pozadí filmu *Smrt krásných srnců*

Ve druhé části své práce se zaměřím již na film jako takový a začnu tím, že čtenáři detailněji přiblížím životy režiséra rozebíraného snímku, Karla Kachyňu a autora knižní předlohy Otu Pavla, protože si myslím, že je důležité pro poskytnutí kontextuálního zázemí oba tyto muže, podílející se na vzniku příběhu, zmínit. Dále se opět vrátím k tématice holocaustu, akorát tentokrát vysvětlím, jak s ním bylo ve filmu zacházeno a další kapitolu věnuji tomu, s jakým záměrem byl film s touto tematikou natočen. Na tuto část práce jsem navázala kapitolou, kde vysvětlím, co nám přináší návrat k historii, a proč se snažíme si z historie uchovat jen určité věci. Tato část práce je velmi důležitá pro pochopení práce s citlivými historickými tématy ve filmu a pro samotné vědomí toho, proč si takové momenty musíme jako lidstvo připomínat. Úplně poslední kapitola se věnuje analýze sledovanosti filmu a jeho výdělků za rok 1987.

DRUHÁ SVĚTOVÁ VÁLKA - VELKÉ UDÁLOSTI JEDNOTLIVÝCH LET

Jelikož se děj filmu *Smrt krásných srnců* odehrává v období druhé světové války, je pro moji práci důležité, abych objasnila, co této události předcházelo a jak se tento konflikt vyvíjel. Následně se budu věnovat hlavně událostem, které souvisí s holocaustem, protože holocaust je ve filmu *Smrt krásných srnců* důležitým motivem, okolo kterého se točí příběh celé druhé poloviny snímku. V rámci této události se budu věnovat samotnému vysvětlení pojmu holocaust a následně zmíním i jeho nástroj, kterým se staly koncentrační a vyhlazovací tábory. Ačkoli nebyly ve filmu přímo znázorněny, hrály podstatnou roli pro mentální stav hlavních postav. S tábory souvisí norimberské zákony, povstání a událost zvaná Velký transport, které zde zmíním také.

Předpoklady 2. sv. války

Když bylo na konci první světové války Německo zbědované, jeho obyvatelé měli hlad a námořnictvo na tom nebylo o moc lépe než samotná země. Podmínky Versaillské mírové smlouvy z roku 1919 ještě více této katastrofě napomohly. Stát přišel o své zámořské državy, a ještě musel dát souhlas k okupaci části Porýní, což zajišťovalo dodržení podmínek mírové smlouvy. K tomu však ještě patřilo veliké odškodnění Francii a jiným státům, proti kterým Německo v době první světové války bojovalo. Zbídačené Německo ovšem nemohlo dostát svým závazkům. Jednak nemělo dostatek prostředků na svou vlastní renovaci a druhak v roce 1921 vypukla světová hospodářská krize.¹ Francie k tomu zaujala svůj postoj a okupovala za to vojsky Porúří, jež bylo označováno srdcem německého průmyslu. Toto jednání jen prohloubilo nepřátelství mezi oběma zeměmi.

Francii se povedlo odstříhnou porúskou průmyslovou oblast a v Německu v návaznosti na to německá měna okamžitě ztratila hodnotu. Miliony lidí přišly v podstatě přes noc o všechny své životní úspory a vše, co plánovali a veškeré jejich naděje i kariéra byly rázem v troskách. V takových chvílích jsou lidé pochopitelně nervózní. Hledají odpovědi na své znepokojivé otázky. A kdo jiný jim je mohl dát než skvělý řečník své doby, Adolf Hitler, který byl příslušníkem Nationalsozialistische Deutsche Arbeiter-partai² (Národně socialistické německé dělnické strany). Hitlerovi do karet hrála neschopnost německé republiky, vyrovnat

---

¹ SOMMERVILLE, Donald. Encyklopedie druhé světové války. [2. vyd.]. [Praha]: Naše vojsko, 2013.

² SHAW, Antony. Druhá světová válka den po dni. V Praze: Naše vojsko, 2004, s. 6.

se s dluhy a hyperinflací. Nabízel ve svých proslovech jiné alternativy, které se německému lidu zdály být rozumné. Avšak ještě více Hitlerovi nahrálo vypuknutí oné světové hospodářské krize. Vysvětloval to jako výsledek židovstva a komunistického spiknutí.

„Roku 1932 se konaly volby a Hitler v nich získal 36,9 procent hlasů. Dopomohl k tomu jeho vydařený plán, vetřít se do přízně staršímu hrdinovi z první světové války, a to samotnému prezidentovi Paulu von Hindenburgovi, který v roce 1933 jmenoval Adolfa Hitlera říšským kancléřem. A jakmile usedl ke svému pracovnímu stolu s nově nabitou mocí, zavedl diktátorský režim.“³ Začal vytvářet pro lidi nová pracovní místa tím, že vylučoval z běžného života Židy. Podařilo se mu to s pomocí požadavku, aby ženy zůstávaly doma a plodily potomky a mladé muže posílal do pracovních táborů (v té době skutečně pracovní tábory, nikoli koncentrační). Co však byla cena za znovunastolení harmonie? Zrušení odborů, perzekuce Židů, znovuvybudování armády, znovuoobsazení Porýní, ale hlavně vypovězení Versailleské smlouvy.

Když si Hitler upevnil moc v Německu, začal se rozhlížet po životním prostoru za hranicemi. Jeho hlavními tužbami bylo zrušit veškeré mírové smlouvy, uzavřené po první světové válce a přičlenění československých studentských Němců zpátky do své země. Zároveň pro něj byla lákavá myšlenka, získat si československý zbrojní průmysl. Poté co byly Československo s Rakouskem vtěleny do třetí říše, západ vyčkával. Názory Francie a Velké Británie byly totožné. Oba státy stály za tím, že nároky Versailleské mírové smlouvy jsou k Německu až moc tvrdé, a že bude lepší, smířit se s Hitlerovými myšlenkami, a tak v Evropě zachovat mír. Tento názor byl, jak se ukázalo později, zcela špatný, jelikož včlenění Sudet zpět do Německa v roce 1938 k míru na věčné časy ani zdaleka nestačilo. Potvrzením byla okupace zbytku Československa Německem.⁴

Druhá světová válka byla tedy na spadnutí také proto, že si Hitler našel v Evropě podobně smýšlejícího spojence. V Itálii za Benita Mussoliniho se jím nastolený fašistický režim těšil mnoha úspěchům. Nejen, že se mu povedlo vysušit a zkulturnovat bažiny, či vystavit továrny a vybudovat silnice, ale jeho největším zdarem se stalo vyrovnání státního

---

³ SHAW, Antony. Druhá světová válka den po dni. V Praze: Naše vojsko, 2004, s. 6.

⁴ ROBERTS, Andrew. Ve vichru války: dějiny druhé světové války v novém pohledu. Voznice: Leda, 2010.

rozpočtu.⁵ Fašistický režim v Itálii začal budovat pozemní armádu, silné loďstvo, a ještě sinější vojenské letectvo. Sám Mussolini neměl k vyvolání válečného konfliktu zrovna daleko, už jen tím, že si začal nárokovat Středozemní moře. Jediné, co mu však chybělo, bylo nejmodernější armádní vybavení, a proto si své protivníky musel pečlivě a dlouze vybírat. Jako první zaútočil na Etiopii. Při této válce se u Evropy setkal s odporem. Důvodem bylo, že útočil za pomoci leteckých bombardérů a jedovatých chemických látek na válečné domorodé kmeny, které byly proti němu vyzbrojené pouze oštěpy.

Mezitím na Dálném východě začalo Japonsko dávat najevo své ambice, když v letech 1904-1905 porazilo Rusko a pokračovalo obsazením Koreje a zabráním Mandžuska. Japonsko po výstupu ze Společnosti národů uzavřenou v roce 1936 společně s Německem a Itálií antikomunistický Pakt proti Kominterně. Tím vznikla Osa Řím - Berlín - Tokio, která zesílila po 23. srpnu 1939, kdy Hitler a Stalin uzavřeli pakt o neútočení s dodatkem o rozdělení⁶ Polska mezi tyto dvě mocnosti. Polsko bylo hlavním terčem pro Hitlera již nějakou dobu, jelikož při jeho vzniku po první světové válce byl Polsku zaručen přístup k moři koridorem země, který ústil do Baltského moře u Gdaňsku, kde bývalo území Německa, které si Hitler chtěl přivlastnit zpátky a všude rozkřikoval, že tento kousek země rozdělující Německo a Východní Prusko musí být navrácen třetí říši. V březnu 1939 se však Francie a Velká Británie dohodli a zaručili se, že jakmile bude Polsko napadeno, přijdou mu na pomoc, i když neměli moc vojenských prostředků. Poté 1. září 1939 Německo skutečně napadlo Polsko a jim nezbylo nic jiného než o dva dny později vyhlásit Německu válku. Po krátké době od konce celosvětového konfliktu tedy začal další.⁷

Počátek druhé světové války - Rok 1939

Druhá světová válka neoficiálně začíná tedy 1. září 1939, kdy Německá armáda ve své síle 53 divizí, které ještě podporovalo 1600 letounů obchvaty překročila hranice Německa a Slovenska, aby se dostali na pomoc Polsku. Němci však mezitím uskutečnili Bílý plán, který naplánoval a zrealizoval generál Walther von Brauchitsch, který chtěl paralyzovat 24 polských divizí. Mělo to být bleskové. Rychlé obklíčení a přetnutí komunikační a zásobovací linie. V tuto chvíli Poláci teprve začali mobilizaci jejich aktivní divize, které nedostaly

---

⁵ ROBERTS, Andrew. Ve vichru války: dějiny druhé světové války v novém pohledu. Voznice: Leda, 2010.

⁶ SHAW, Antony. Druhá světová válka den po dni. V Praze: Naše vojsko, 2004, s. 10.

⁷ SHAW, Antony. Druhá světová válka den po dni. V Praze: Naše vojsko, 2004, s. 11.

leteckou či obrněnou podporu a byli roztaženi podél hranic s Německem. Polsko bylo Německem převálcováno příliš rychle, posily totiž dorazily pozdě na to, aby mohly zamezit německému postupu. Po tomto konfliktu bylo doručeno Německu britsko-francouzské ultimátum, kde Německo vyzvali ke stažení z Polska. Což se nestalo a dne 3. září 1939 vyhlásila Británie s Francií válku nacistickému Německu. Přidali se k nim toho dne i Austrálie a Nový Zéland.⁸

Dne 17. září 1939 zaútočila Rudá armáda na základě onoho dodatku z Rusko-německého paktu na Polsko. Setkala se však s velmi chabým odporem, protože touto dobou polská armáda o své přežití bojovala už s jiným protivníkem na západě. Polská vláda s celým nejvyšším velitelstvím uprchly do Rumunska, kde je internovali. Vytvořila se exilová rada a polští vojáci utíkají ze své vlasti. Tímto napadením se Polsko rozdělilo do dvou okupačních zón, kdy hranici tvořila řeka Bug. Nyní byl uvolněn prostor vojenské expanzi jak Německu, tak Rusku.⁹

Rok 1940 - rozšíření západního území

„Blitzkrieg, aneb Blesková válka, která měla za cíl, rozdrtit nepřítele s pomocí jedné obří ofenzívy. Touto taktikou byly 10. května roku 1940 napadeny tři státy: Belgie, Holandsko, Lucembursko.“¹⁰ Po prvotním náletu na tyto země zaútočila německá skupina A armád pod vedením generála Gerdem von Rundstedta a skupina armád B pod vedením generála Fedor von Bocka. V Holandsku i Belgii byly provedeny úspěšné výsadkové operace, aneb transportovali sem jednotky parašutistů v kluzácích. Mezitím čáru francouzské Maginotovy linie obsadila skupina armád C pod vedením generála von Leeba. Kvůli spojení se levé křídlo francouzských a britských jednotek přesouvá do Belgie, což usnadnilo Rundstedtovi jeho postup přes Ardeny a oddělil spojenecké síly v Belgii od těch, které se bránily ve Francii.

14. května roku 1940 se německému letectvu podaří bombardováním Rotterdamu vyhnat holandskou královnu s celou vládou do Británie. Holandská armáda tedy kapituluje a Německo může slavit své další malé vítězství. Teď už zbývá jen dobýt Francii a Belgii.

---

⁸ ROBERTS, Andrew. Ve vichru války: dějiny druhé světové války v novém pohledu. Voznice: Leda, 2010.

⁹ ROBERTS, Andrew. Ve vichru války: dějiny druhé světové války v novém pohledu. Voznice: Leda, 2010.

¹⁰ SHAW, Antony. Druhá světová válka den po dni. V Praze: Naše vojsko, 2004, s. 16.

Německo dobylo Francii, Holandsko, Lucembursko a Belgie jen díky strategii blitzkriegu. Nyní měl Hitler vládu nad celou západní Evropou.¹¹ Francie podcenila svou situaci, domnívali se totiž, že jejich krajina je zcela nevhodná pro tankový útok, při kterém by Němci postupovali rychle a bez nějakého vážnějšího odporu. Avšak jejich francouzský otevřený prostor umožnil rychle postupujícím obrněným kolonám vniknout do jejich území a přerušit komunikační a zásobovací linie. Německé tanky tedy projely, a když se pak vydaly na západ, odřízly spojence ze severu od zdrojů zásob a potenciálních posil. Spojenci nedokázali vymyslet účinnou strategii, jak efektivně zastavit útoky obrněných jednotek a letadel. Německo již má téměř vyhráno, zbývá jen obsadit Maginotovu linii, na které ležela bezpečnost celé Francie. Tu Němci prostě obešli, obklíčili a dobyli. A díky bombardování Paříže 14. června 1940 už byla dobytá i Paříž. Nezbyvalo francouzským a německým představitelům tedy nic jiného, než podepsat 22. června 1940 dohodu o příměří. O dva dny později uzavírá Hitler příměří s Itálií.¹²

Rok 1941 – Osy vyhlásily válku Sovětskému svazu

Hitlerovi se v červnu 1941 usmyslilo, že mu západ a okupování Řecka s Jugoslávií nestačí. Zahájil hned proto 22. června útok proti Sovětskému svazu, zvaný operaci Barbarossa. K jeho rychlému rozhodnutí přispěl fakt, že pohrdal a nenáviděl Slované a komunismus, kdyby dobyl Sovětský svaz, bylo by to opravdu velké vítězství, jelikož by si konečně podrobil „méněcenné.“ Také mu došlo, že dobytím Sovětského svazu by si zajistil další životní prostor árijské rasy.¹³

Němci zahajují tažení do Sovětského svazu s 3 miliony vojáků rozdělenými mezi 3 skupiny armád. Hitler měl v plánu rychlé vítězství ještě před koncem léta, aby Rusové nestihli mobilizovat své rezervy. První skupina Sever byla pod vedením polního maršála a rytíře Wilhelma von Leeba, ta měla zabrat Balt a Leningrad. Druhá skupina Střed, pod vedením polního maršála Fedora von Bocka, měla ničit komunikace po cestě na Smolensk a později i na Moskvu. Poslední skupina armád Jih, kterou vedl generál Gerd von Rundstedt, mířila na Ukrajinu a dále na Kavkaz. Touto strategií se jim podařilo Sovětský svaz překvapit, proto podél hranic pohlál řadu bitev. Avšak se nejvíce dařilo skupině armád na severu, jelikož Střed

---

¹¹ SOMMERVILLE, Donald. Encyklopedie druhé světové války. [2. vyd.]. [Praha]: Naše vojsko, 2013.

¹² SOMMERVILLE, Donald. Encyklopedie druhé světové války. [2. vyd.]. [Praha]: Naše vojsko, 2013.

¹³ ROBERTS, Andrew. Ve vichru války: dějiny druhé světové války v novém pohledu. Voznice: Leda, 2010.

a Jih se setkaly s tuhým odporem, ale i přes něj dobyli pevnost Brest Litevsk a Střed překročil řeku Bug. Němci mezitím ještě stihli zlikvidovat kolem 1800 sovětských letounů. Rudá armáda měla ve vzduchu největší ztráty.¹⁴

Josef Stalin na konci června teprve začíná více jednat, proto převzal kontrolu nad ministerstvem obrany a jmenoval pětičlenný Výbor obrany. I přes to však německý postup pokračoval. Skupina armád Sever překročila řeku Divinu, Střed řeku Berezinu a jejich hlavním cílem nyní bylo zabránit Rudé armádě zformovat obrannou linii, kterou by bránili při postupu k Moskvě. A Jih mezitím 10. července překonal opevněnou Stalinovu linii. Stalin by tento postup chtěl zastavit, proto jmenoval své velitele ve třech oblastech. Jih a Jihozápad zastupuje maršál Semjon Bud'omyj, Středozápadního frontu Semjon Timočenko a velitel Severozápadního frontu se stal Kliment Vorošilov. Taktéž Stalin uzavřel smlouvu o zájemné pomoci s Británií. Postup Německa stále pokračuje a již je v nebezpečí Moskva. Stalin 19. října vyhláší Moskvě stav obležení, získali si díky deštivému počasí a blátu, přes které by nemohly projet tanky, čas na přípravu obranné operace. Sověti připravují silné obranné linie podél celé východní fronty a zmobilizovali veškeré obyvatelstvo a řídí se taktikou spálené země, zničit vše užitečné, co by nepřítel mohl využít v boji.¹⁵

Naneštěstí pro Němce, v Rusku stále nepanuje dobré počasí, a ještě odtud musí čelit mohutnějšímu zmobilizovanému vojsku. Je zastavena operace Tajfun. Na Ukrajině mezitím přichází Hitlerova armáda do Charkova, kde jim sovětsí vojáci kvůli špatnému vyzbrojení musí ustoupit. Němci tedy dále zahájí útok na Rostov, avšak zde už generál Gerd von Rundstedt rezignuje na Hitlerův rozkaz, který zakazuje taktický ústup z města. V prosinci stejně však Hitler změnil názor a kvůli zimním podmínkám zastavil postup na Moskvu.¹⁶

1942 - Konference ve Wannsee a atentát na Heydricha

20. ledna 1942 odstartoval Hitler svou tajnou konferencí ve Wannsee v Berlíně nacistický program, kde se nejednalo o nic jiného, než zničení úhlavního nepřítele árijských Němců. Jednalo se o program, vyhlazení Židů. Nejdříve pronásledování a vyvražďování židovských obyvatel probíhalo v malém množství, avšak po tomto jednání se vše proměnilo v

---

¹⁴ SHAW, Antony. Druhá světová válka den po dni. V Praze: Naše vojsko, 2004, s. 72.

¹⁵ ROBERTS, Andrew. Ve vichru války: dějiny druhé světové války v novém pohledu. Voznice: Leda, 2010.

¹⁶ ROBERTS, Andrew. Ve vichru války: dějiny druhé světové války v novém pohledu. Voznice: Leda, 2010.

produktivní proces. S židovským obyvatelstvem bylo zacházeno nelidsky a krutě. Samotný fakt, že byli hnáni do koncentračních táborů a následně nuceni k otrocké práci, je svědectvím nelidského zacházení. To však představovalo pouze část jejich utrpení. Mnoho z nich zemřelo již během transportů, a ti, kdož přežili do příchodu do táborů, čelili hladu, různým nemocem vyvolaným katastrofální hygienickou situací, násilí a nelidským podmínkám, které vedly k jejich utrpení a smrti. V koncentračních táborech zahynulo desítky tisíc lidí v plynových komorách, kde byli udušeni smrtícím plynem, Cyklonem B. V likvidačních táborech ovšem nebyli jen Židé, za nepřátele Německa byli považováni i cikáni, političtí oponenti a postižení občané.¹⁷

Spojenci (státy, které bojovaly proti Hitlerovi) se sice snažili spoustu lidí z koncentračních táborů zachránit. U některých tajných operací se pár lidí propašovat povedlo. Ovšem spojenecké státy byly až moc zaneprázdňené boji proti Německu, než aby se soustředily na záchranné operace, přestože moc dobře věděly, co se za zdi tábora děje. Některým Židům se samotným utéct podařilo a hned jakmile utekli ze spárů likvidačního tábora a hlídačů, se připojovali k různým odbojovým skupinám rozprostřených po Evropě.¹⁸ 27. května roku 1942 proběhla na území Protektorátu Čech a Moravy operace Anthropoid. Tato operace spočívala v tom, že v Británii vycvičení čeští parašutisté provedli útok na vozidlo zástupce velitele SS, který byl jmenován zastupujícím říšským protektorem, Reinharda Heydricha. Tohoto atentátu se zúčastnili Jozef Gabčík a Jan Kubiš. Přičemž ten, kdo hodil na vozidlo bombu s plastickou trhavinou a nárazovým zapalovačem byl Kubiš.

10. května 1942 podlehl zastupující říšský protektor a tvůrce nacistického programu genocidy, Heydrich, svým zraněním, která utrpěl během atentátu.¹⁹ Jako odvetu si pro Československo přichystalo Německo popravu více než tisícovky občanů, kteří se nějakým způsobem podíleli na odboji proti nacistům a kolem tří tisíc Židů deportovali do vyhlazovacího tábora. A aby toho nebylo málo, doslova srovnali se zemí vesnici Lidice a Ležáky. Mužští obyvatelé těchto vesnic byli postříleni a ženy a děti byly transportovány do koncentračních táborů.²⁰

---

¹⁷ SOMMERVILLE, Donald. Encyklopedie druhé světové války. [2. vyd.]. [Praha]: Naše vojsko, 2013.

¹⁸ EMMERT, František. Holocaust. Praha: Mladá fronta, 2018.

¹⁹ ŠMEJKAL, Pavel a Jiří PADEVĚT. Anthropoid. Praha: Academia, 2016. Průvodce (Academia).

²⁰ EMMERT, František. Holocaust. Praha: Mladá fronta, 2018.

1943 – Povstání ve varšavském ghettu

19. dubna 1943 kolem páté hodiny ranní vpadly německé jednotky pod vedením oberführera Ferdinanda von Sammern-Frankenegga do varšavského ghetta a provedli zde rozsáhlý útok na jeho obyvatele. Vojáci však nečekali, že se Židé budou bránit a to vším, co měli, což zahrnovalo ruční i improvizované zbraně v podobě Molotovových koktejlů. Do toho všeho si ještě židovští obyvatelé vybudovali síť úkrytů, a tak představovali velmi obtížný cíl, a to zapříčinilo, že se toho dne museli ještě Němci stáhnout z oblasti. Druhý den však tomu nebylo téměř jinak, jelikož si daly jednotky za cíl, že napadnou Muranowské náměstí, ale neočekávali, že tam Židé nastražili past v podobě bomby, kde Němci přišli o spousty svých mužů. Až teprve při použití plamenometů se odpor začal mírnit, avšak se opět německý útvar dal na ústup.²¹

Během dalších dnů již technika plamenometů byla ze strany Německa na denním pořádku a během čtyř dnů bylo Muranowské náměstí dobyto. Z těch, kteří bránili varšavské ghetto přežila jen hrstka a asi dvaceti lidem se odtamtud podařilo utéci. Jelikož již nezbývalo moc paliva, museli Židé změnit taktiku a již neútočili dům od domu, ale ze svých bunkrů a jen při pečlivě naplánovaných akcích. Avšak ani to nebylo zrovna snadné, protože se během povstání ve vedení vystřídal Sammern-Frankeneegg s SS Gruppenführerem Jürgem Stroopem, a ten se držel „rozházené“ taktiky, při které nebylo vojsko v zástupech, ale právě rozprostřené všude po okolí.

Povstání bylo oficiálně ukončené 16. květnem 1943, a to zničením synagogy. I když spousta lidí zahynulo, tak té trošce, co se podařilo utéci, zbyla ještě trocha sil a neustále zkoušeli napadat německé hlídky, či se připojili k Polákům ve Varšavském povstání v roce 1944. Už ale při tomto povstání padlo mnoho lidských životů. „Bylo zabito asi 14 000 Židů, 22 000 jich bylo posláno do koncentračních táborů a dalších 20 000 byli deportováni do pracovních táborů.“²² Ztráty na straně Německa se zjišťují však ještě hůře než na straně Židů. Hlavním důvodem byl, že za německá vojska zde bojovali i Litevci, Ukrajinci a další, tudíž není doteď jisté, zda tyto padlé někdo zapsal. Jürgen Stroop ovšem oficiálně uvedl pouze 17 mrtvých vojáků svých řad.

---

²¹ SOMMERVILLE, Donald. Encyklopedie druhé světové války. [2. vyd.]. [Praha]: Naše vojsko, 2013.

²² ROLAND, Paul. Židovský odboj: povstání proti nacistům za druhé světové války. Praha: Euromedia Group, 2019.

1944 - Neúspěšný atentát na Adolfa Hitlera

Po porážce Němců na východní frontě při operaci Bagration se němečtí důstojníci rozhodli spáchat atentát na nacistického vůdce, Adolfa Hitlera, který započal dne 20. července 1944. Hlavním pachatelem byl Claus Schenk von Stauffenberg. Ten ve Vlčím doupěti (což bylo místo konání porady, na které měl být Hitler přítomný) společně s Wernerem von Hattenem měl správně aktivovat bombu se 2 kg plastické trhaviny. Ovšem byli již při sestavování bomby vyrušeni, tudíž místo dvou kilogramů byla bomba sestavena pouze s jedním kilogramem. Aktovka s bombou byla cirká metr od Adolfa Hitlera. Po Stauffenbergově odchodu explodovala ve 12:42 hodin, ale nacistického vůdce nezabila, utrpěl pouze lehká zranění (měl ho uchránit masivní dubový stůl). Ministr nacistické propagandy Josef Goebbels neváhal a okamžitě ujišťoval přímým telefonickým rozhovorem berlínskou vojenskou posádku, že Vůdce stále žije.²³

Mezitím Steuffenberg bez jakéhokoli ujištění o tom, že by měl Adolf Hitler přežít, vydal rozkazy k plánu Valkýra, která měla ukončit druhou světovou válku a zajistit, že nacisté plně přijdou o svou moc. Ale ostatní již věděli, že je Vůdce naživu.

Náčelník výzbroje armády a velitel Záložní armády, Friedrich Fromm se sice tohoto spiknutí proti svému Vůdci také zúčastnil, ale chtěl se zachránit a zbavit se jakýchkoli podezření, proto dal ještě ten večer Stauffenbergera popravít. Ovšem smrti se nevyhnul ani on. Jakmile se tato operace začala vyšetřovat, byl i on popraven za pokus o atentát na Hitlera. Tento neúspěch komplotu vyústil v dalších měsících v uvěznění, mučení a poprav tuctů jeho účastníků. Mezi další vysoce postavené důstojníky patřil i polní maršál Erwin Rommel, kterého oběsili na struně od piana v berlínském Ploetzensee.²⁴

1945 - Pražské povstání a konec 2. světové války v Evropě

Povstání celého národa v Protektorátu Čechy a Morava bylo pečlivě plánováno již od počátku roku 1945. Nejdříve k tomu však museli přizpůsobit podmínky, aby se pomalu ale jistě Československo začalo odprošťovat z nadvlády nacistického Německa. Podnětem se pro

---

²³ SHAW, Antony. Druhá světová válka den po dni. V Praze: Naše vojsko, 2004, s. 132.

²⁴ SHAW, Antony. Druhá světová válka den po dni. V Praze: Naše vojsko, 2004, s. 162.

povstání stalo, že 4. května 1945, tj. den před vypuknutím povstání, vydal předseda vlády a ministr vnitra v Německu, Richard Bienert, oznámení, které zrušilo nařízení ohledně dvojjazyčného úřadování, nápisů a také zákazu vyvěšování státních vlajek. Od té chvíle byly strhávány německé vlajky, odstraňovány německé cedule a nápisy, zkrátka nadšení bylo vidět i slyšet celou Prahou.²⁵

Povstání začalo 5. května 1945 provokativní větou v rozhlasu, kterou pronesl Zdeněk Mančal: „Je právě sechš hodin!“ toto míšení češtiny a němčiny trvalo asi do osmi hodin, poté se již mluvilo pouze česky a hrály Německem zakázané české písně a skladby.²⁶ Mezitím celé dopoledne pokračovalo strhávání nápisů, vlajek, cedulí a symbolů, začalo zatýkání německých kolaborantů a také došlo k několika přestřelkám, kterým se i samo Německo snažilo zamezit, jelikož chtěli klidné předání vlády. Bylo dokonce zakázáno, shromažďovat se, toho dne ale nikdo neuposlechl. Do konce dne ve městě vyrostlo kolem dvou tisíc barikád a všechny důležité mosty přes Vltavu se ocitly v domácích rukou. Velitel německé skupiny Střed Ferdinand Schöner nařídil potlačit povstání ve městě.²⁷

S pomocí pražského rozhlasu byla žádána pomoc ve francouzském, anglickém i ruském jazyce. Prostředníkem od Zdeňka Fierlingera ke Stalinovi se stal Valerian Zorin, který na něj naléhal, aby pomohl Praze a ještě potvrdil, že mu předložil i návrh Eisenhowera k osvobození Prahy. Tuto nabídku však Stalin ani neprojednával a rovnou nařídil, aby byla vojenská pomoc v Praze okamžitě k dispozici, což znamená o den dříve, než bylo v původním plánu. Už si zkrátka bránil budoucí stát pro svůj komunistický režim.

8. května 1945 se započal mocný útok na Prahu, samozřejmě s tanky. Zdá se, že nacisté jsou v tento den ještě krvelačnější než kdy jindy, nahání totiž lidi před tanky jako nějaký dobytek a brutálně je vraždí. Obránci naštěstí ukořistili nějaké pancéřové pěsti, kterými zničili několik desítek tanků a obrněných vozidel. Zatímco v ulicích stále probíhaly kruté krvavé boje, sešly se odpoledne členové Česká národní rada a zástupci německé armády. Po uzavření dohody v pozdních odpoledních hodinách konečně ustaly boje.

---

²⁵ SOMMERVILLE, Donald. Encyklopedie druhé světové války. [2. vyd.]. [Praha]: Naše vojsko, 2013.

²⁶ TOLLINGEROVÁ D. „Jsme s vámi, buďte vy v duchu s námi.“ Před 78 lety začalo Pražské povstání a vypukl boj o Český rozhlas. In: rozhlas.cz [online]. ©2023, 5. května 2023 8:14 [cit. 2023-06-12]. Dostupné z: https://www.irozhlas.cz/veda-technologie/historie/boj-o-rozhlas-prazske-povstani-druha-svetova-valka_2305050814_bko

²⁷ SOMMERVILLE, Donald. Encyklopedie druhé světové války. [2. vyd.]. [Praha]: Naše vojsko, 2013.

Německému vojsku bylo umožněno volně odejít z Prahy přes Beroun a Plzeň. Za tuto „mírovou dohodu“ byl předseda ČNR Jaromír Nechanský popraven, jelikož se dopustil velezrady a nechal Němce v klidu i po těch všech spáchaných masakrech odejít. Tímto dnem, 8. května 1945 končí kapitulací německých sil druhá světová válka.²⁸

Holocaust

Holocaust je historický termín, který označuje systematické a rozsáhlé vyhlazování a masovou genocidu, která byla prováděna nacistickým Německem a jeho spojenci během druhé světové války. Tato hrůzná událost se stala symbolem nejtemnějších stránek lidské povahy a rasové nenávisti. Pojem pochází z řeckého slova „holokauston,“ což znamená „zápalná oběť.“²⁹ Tato terminologie přesně popisuje hrůzný charakter tohoto zločinu, během kterého byly miliony lidí brutálně zavražděny, často za pomoci plynových komor a koncentračních táborů. Byli také v těchto táborech nuceni nacisty provádět těžkou fyzickou práci a trpět hladověním, zneužíváním a experimenty, což způsobilo obrovskou psychickou újmu. Jejich utrpení se však neomezuje jen na vyhlazovací tábory a plynové komory. Pod pojem holocaust patří také předválečná perzekuce židovských německých obyvatel a jejich pozdější pronásledování po celé okupované Evropě. Tím je myšleno jejich ponižování, veřejné označování Davidovou hvězdou, okrádání a nakonec i vyhánění buď do emigrace, nebo právě do různých ghatt a táborů. Nacisté se rozhodli vyhladit kvůli rasové nenávisti všechny evropské Židy bez výjimky, což znamená včetně malých dětí.

Holocaust má trvalý dopad na světovou historii a kulturu. Tato hrůzná událost posloužila jako důležité ponaučení o důsledcích extrémní ideologie, nenávisti a lhostejnosti vůči lidskému utrpení. Okruh pamětníků se však každým rokem znatelně ztenčuje, poválečné generaci chybí osobní zkušenost a tedy i vcítění se do osudů obětí, což nám naznačuje, že nacismus se stává vzdálenější minulostí. Na jednu stranu je to dobře, ale na stranu druhou by se na takové události zapomínat nemělo, jelikož holocaust nás také upozorňuje na nebezpečí masové manipulace a krutosti, ke které může dojít, pokud dovolíme, aby extremismus a netolerance získaly moc. Je to připomínka, že každý jednotlivec má odpovědnost bojovat

---

²⁸ SOMMERVILLE, Donald. Encyklopedie druhé světové války. [2. vyd.]. [Praha]: Naše vojsko, 2013.

²⁹ BECK A. Pojem holocaust. In: Holocaust.cz [online]. ©2020, 28. května 2020 [cit. 2023-06-16]. Dostupné z: <https://www.holocaust.cz/dejiny/holocaust/pojem-holocaust/>

proti nenávisti a bránit lidská práva a důstojnost.³⁰ A právě film nám napomáhá k zprostředkování asociace minulosti.

Holocaust Židů v Protektorátu Čechy a Morava

Téma holokaustu židovských obyvatel v Protektorátu Čechy a Morava je úzce spjata s děním ve filmu *Smrt krásných srnců*, jelikož hlavní postava filmu je židovský prodejce vysavačů, Leo Popper, jehož synové mají nastoupit do transportu do vyhlazovacího tábora. Vyhlazovací tábory byly, jak už samotný název napovídá, místem pro cílenou likvidaci vězňů. V následujících kapitolách přiblížím fungování několika vybraných, které fungovaly za druhé světové války. Po seznámení se s jednotlivými tábory se zaměřím na deportaci do táborů a na masové pochody smrti.

Osvětim

Mezi lety 1939-1945 bylo založeno mnoho táborů, které také měly hned několik podob. Existovaly pracovní tábory, průchozí tábory, a pak tu byla speciální skupina táborů, která nahání husí kůži každému, kdo na ně jen pomyslí, vyhlazovací tábory. Samozřejmě v každém táboře, i v tom průchozím, se stalo, že nějaká nevinná lidská bytost přišla kvůli nesmyslnému smýšlení Vůdce o život, ale vyhlazovací tábory byly postaveny pouze k jednomu účelu, po kterém byly pojmenovány, zde to neměl skutečně nikdo přežít. Vyhlazovací tábory byly zakládány v roce 1941 na území okupovaného Polska, jednalo se o tábory: Belzec, úplně první tábor, Chełmno, který byl pojmenován dle vesnice kousek od tábora, Sobibor, Treblinka, Majdanek a asi světu nejznámější Osvětim-Březinka (Auschwitz). Funkci pouze vyhlazovacích táborů naplňovaly první čtyři jmenované, Majdanek a Osvětim plnily ještě funkci koncentračního tábora. Rozdíl mezi vyhlazovacím a koncentračním táborem je takový, že koncentrační slouží pouze k uvěznění, vykořisťování a zastrasování lidí, avšak nikoli k vraždění. Jenže když sloučíte dohromady koncentrační i vyhlazovací, vznikne z toho peklo na zemi pro sousty nebohých lidí. V těchto táborech zemřelo dohromady kolem 2 700 000 Židů, Romů, Poláků a dalších skupiny společnosti a národností, z nichž bylo asi 1 400 000 lidí pouze z tábora Osvětimi.³¹

---

³⁰ EMMERT, František. *Holocaust*. Praha: Mladá fronta, 2018.

³¹ EMMERT, František. *Holocaust*. Praha: Mladá fronta, 2018.

Největším koncentračním i vyhlazovacím táborem se v historii druhé světové války stala hrůzostrašná s nápisem na bráně „Arbeit macht frei“ tyčícím, Osvětim. Tento tábor byl zřízen nedaleko od Krakova a dělil se ve finální podobě na tři části. První část byla zřízena na pomezí května, června v roce 1940 a jmenovala se Osvětim I, ta na svém úplném začátku sloužila právě jako koncentrační tábor pro polské obyvatele, kteří se stavěli moci Hitlera. A až později se stal symbolem smrti ostatních národů, ke kterým se řadili i Židé. Právě u této části se nad branou čněl již výše zmiňovaný nápis. Němcům tento sektor ale zhoľa nestačil, tak se v roce 1941 vybudoval a postupně rozšiřoval Osvětim II, který byl pokřtěn dle vesnice Březinka (Birkenau). Jelikož se jednalo o obří sektor, musel být ještě rozdělen do několika menších a rozdělen ploty. V konečné fázi jeho dostavění bylo uvnitř tábora vystavěno kolem 250 kamenných a dřevěných domků pro vězně. Samozřejmě zde byly ubytovány muži a ženy odděleně a stejně tak oddělené od nich byly jejich věci, které si sebou lidé vzali. Movitosti se nacházeli v západním křídle Březinky, kde byly třízeny a pečlivě kontrolovány, zda například v oblečení nejsou nějaké věci zašité. Tuto práci z velké většiny dělali přísně střežení vězni.

Další částí Osvětimi se stal tábor Osvětim III, zvaný Manowic. Ten fungoval na způsob pracovního tábora, jelikož byl postaven kvůli tomu, aby sloužil potřebám německé chemické firmy I.G. Farben pro produkci syntetického paliva a gumy.³²

Co se života v táboře týkalo, podmínky, ve kterých vězni byli nuceni žít, byly nedůstojné. Byli ubytováni v kamenných či dřevěných domech, kde byli většinou ve větším počtu, než bylo loží, nuceni spát na trojposchodových pryčnách, které na sobě měly buď seno, nebo dřevitou vlnu a ke každé pryčně jedna tenká přikrývka, o kterou se ještě právě museli dělit, když jich spalo více na jednom loži. Jelikož žili v příšerných hygienických podmínkách, přemnožení hmyzu bylo samozřejmostí ruku v ruce s různými nemocemi a infekcemi. Ošetření nebylo dostatečné, jídlo nebylo dostatečné, zkrátka po nějaké době se z lidí staly jen chodící trosky, kterým koukaly jen kosti a byli potažení kůží, žádný tuk. S tím, že všichni v táboře byli po příjezdu podrobováni ještě oholení vlasů i vousů. Většinu dne strávili vězni vyčerpávající práci nejen pro I.G. Farben, ale i pro tábor samotný či pro SS v jejich různých provozech. Uvěznění lidé v táborech umírali na vyčerpání z práce, hladu, na různé nemoci, infekce, špatné ošetření nebo na týrání či náhodným zabíjením „pro zábavu“

---

³² ŠTĚPKOVÁ T. Osvětim. In: Holocaust.cz [online]. ©2021, 17. Března 2021 [cit. 2023-07-01]. Dostupné z: <https://www.holocaust.cz/dejiny/koncentracni-tabory-a-ghetta/koncentracni-tabory/osvetim/>

svými strážnými. Tito strážní z řad vojáků SS se nejen chovali zcela příšerně k vězňům, nebohým lidem, kteří byli vězněni proti vlastní vůli, dokonce si dovolili obchodovat s jejich majetkem nebo se nechat podporovat jejich příbuznými úplatky.³³

V září roku 1941 vydal velitel tábora, Rudolf Höss, hrůzný rozkaz k zabíjení vězňů pomocí cyklonu B. Nejdříve se zplynování konalo ve vězeňských celách tábora Osvětim I, teprve poté přišli na to, že úplně nejlepší taktikou bude, postavit plynové komory hned vedle krematoria, kde by to ostatním nebylo až tak na očích a mrtví mohli být v nejbližším okamžiku spáleni. Prvními lidmi, kteří byli usmrceni tímto šíleným způsobem se stala parta devíti set ruských zajatců ihned po jejich transportu do Osvětimi. Hned další měsíc, tj. v říjnu byly již v plynových komorách usmrceny i malé skupinky Židů. U krematoria v Osvětimi I se takto vraždilo do října 1942, poté co v Březince dokončili výstavbu jedné velké komory s názvem Bunkr I se oficiálně všechna ta zvěrstva přesunula tam. Zde jako úplně první obětí byli polští Židé, poté sem byli postupně sváženi Židé z širokého okolí, včetně těch z Protektorátu Čechy a Morava. Nejdříve byly na rozkaz Heinricha Luitpold Himmlera, vůdce SS a šéfa gestapa, zplynováni všichni bez výjimek, až poté se ukázalo zřejmě „přínosnější“, aby byli Židé po příjezdu tříděni. V táboře bylo totiž potřeba praceschopných lidí, což z každého transportu tvořilo zhruba 10 až 15 %. Ostatní si přijeli pro smrt.

Protože docházelo ke zvýšení počtu transportů do tábora, musela být postavena další velká plynová komora, kam by mohlo být posíláno další velké množství nejen židovských obyvatel. A tak se roku 1942 zřídil v Březince Bunkr II. I to však bylo kvůli narůstajícím transportům málo, a tak byly do roku 1943 v Březince zřízeny další dvě plynové komory i krematoria. Vězni však nebyli zabíjeni jen tímto způsobem. Ti, kteří se zdáli být zprvu ušetřeni a byli posláni do práce byli později nejen právě zplynováni, ale byly jim píchány do srdce či žil fenolové injekce, zabíjeli je na marodkách, a to vše jen proto, že vězeň třeba onemocněl a nějakou dobu nebyl schopen práce.

Stejně jako v ostatních velkých táborech, i tady se prováděly lékařské pokusy na lidech. Zde je prováděl hlavně Anděl smrti, německý důstojník a lékař, Josef Mengele. Jeho hlavním úkolem zde, bylo zajistit zvýšení pravděpodobnosti porodu dvojčat (nejlépe vícčrat), aby na Zemi bylo co nejvíce árijců k ovládnutí světa. Jeho pokusům bylo podrobeno

---

³³ EMMERT, František. Holocaust. Praha: Mladá fronta, 2018.

více než 1500 párů dvojčat, přežila z nich pouhá hrstka. Většinou se jednalo o židovské či romské děti. Ty byly po transportu poslány okamžitě do jeho laboratoře v místních kasárnách. Znáмым příkladem dětí, které byly poslány po transportu k pokusům a přežili je třeba pan Jiří Fišer. Byl jedním z dvojčat z židovské rodiny, tudíž ideální kandidát a oba, on i jeho bratr, pokusy přežili, jelikož si je Mengele „šetřil na později.“ V šesti letech putovali do ghetta, kde to brali spíše jako hru, ačkoli už tady museli pracovat, ale naštěstí jen jako výpomoc v kuchyni. Do Osvětimi se dostali v květnu roku 1944, vytetovali jim číslo a poslali do kasáren. Během roku se i přes šetření k nějakým menším pokusům na nich, Mengele přeci jen dostal. Pan Fišer vzpomíná na to, jak jim byla vyměněna krev tím způsobem, že Anděl smrti se nechtěl zdržovat zkoumáním, zda tito dva mají či nemají stejnou krevní skupinu, prostě jim injekcí odebral krev a stříkl jednomu krev jeho bratra, a to samé druhému dvojčeti. Naštěstí pro oba, opravdu byla krevní skupina stejná. Poté je prý infikoval různými nemocemi a nechal je trpět v horečkách přes čtyřicet stupňů. Naštěstí to dle výpovědi tolik ani jeden neprožívali, protože si mysleli, že opravdu onemocněli a nic horšího v tom všem není. Jiří a Josef Fišerovi přežili dokonce i velké vyhladovění vězňů před příchodem Rudé armády.³⁴ Měli velké štěstí. Ostatním lidem (nejen dětem), kteří byli pokusnými subjekty byly třeba vpichovány kyseliny do očí, kvůli změně barvy, prošli nucenou sterilizací otravným plynem, mrazili je, dávali jim pít mořskou vodu, zkrátka se za dveřmi jednoho doktora v Osvětimi odehrála spousta zvěrstev.³⁵

Treblinka

Vyhlazovací tábor Treblinka byl společně s dalšími dvěma tábory, Bełżec a Sobibor, založen během operace Reinhard. Operace se týkala vyvraždění židovských občanů, kteří žili v polském Generálním gouvernementu. Tyto tři vyhlazovací tábory měly jinou strukturu řízení, než tomu bylo v jiných táborech, což vysvětlím o něco později.

Tábor byl umístěn přesně uprostřed trasy Varšava - Białyłstok, kde se nacházel i polský trestní tábor, ten zde stál od roku 1941. Právě kousek od něj byl 22. června roku 1942 postaven vyhlazovací tábor Treblinka.

---

³⁴ DRDA J. Příběhy 20. století - Jiří a Josef Fischerovi, dvojčata „v péči“ SS-lékaře Josefa Mengeleho In: Institut paměti národa [online]. @2017, 5. listopadu 2017 [cit. 2023-07-01]. Dostupné z: <https://www.pametnaroda.cz/cs/fiser-jiri-1936>

³⁵ BLODIG V. Přežívání v ghettu Terezín. In: Holocaust.cz [online]. @2019, 26. srpna 2019 [cit. 2023-07-01]. Dostupné z: <https://www.holocaust.cz/dejiny/ghetto-terezin/prezivana-v-ghettu-terezin/>

Jak už jsem psala výše, tento tábor byl trochu jinak organizován. Především byl rozdělen na tři části. První část byla vymezena pro personál, který se skládal z především německých, ale i ukrajinských pracovníků. Taktéž se zde nacházely ševcovské, kovářské a tesařské dílny, ve kterých pracovali vybraní Židé. Ve druhé části tábora se shromažďovali nově příchozí vězni. Nejhorší však byla třetí část, kde byly umístěny plynové komory, masové hroby, a také hranice, které byly určené pro kremaci obětí. V této části se nacházela ulička, která se nazývala „šlauch.“ Tato ulička byla přímou spojkou mezi dvorem a plynovými komorami.³⁶

V praxi to v Treblince fungovalo tak, že drtivá většina deportovaných byla ihned po transportu zabita v plynových komorách. V táborech, které byly stvořeny pro uskutečnění operace Reinhard se pracovníci nezdržovali s tetováním, stříháním vlasů či jinou podobnou prací. Nestály zde ani žádné budovy s dřevěnými palandami pro vězně, ani se zde nekonala žádná fyzicky náročná práce. Zprvu byly v provozu tři plynové komory, které neměly o něco víc než 16 m². Jednou plynovou prošlo zhruba 300 až 500 lidí během jedné hodiny, což však bylo málo. Proto ještě v září 1942 proběhla rekonstrukce, kdy Treblinka získala deset nových plynových komor s mnohem větší kapacitou. V těchto nových komorách bylo během jedné hodiny usmrceno až dva tisíce lidí. Před tím, než lidé nastoupili do tábora Treblinka, byli ze svého města deportováni ze svého obydlí vlakem, který čítal 40 až 50 vagónů, do kterých se vešlo přibližně sedm tisíc osob. Vlak je dovezl do na malé nádraží v obci Treblinka, které bylo 4 km od vyhlazovacího tábora. Tam byli donuceni nastoupit do dalšího vlaku, který je dovezl na místo, kde vše vypuklo. Muži byli děleni od žen a dětí, všichni se na místě museli svléknout do naha a okamžitě byli nahnáni do „umývárny.“ Zde umírali přibližně patnáct minut a jejich těla byla ihned vytažena a spálena zaměstnanci tábora. Okamžitě zabijeni byli také lidé, kteří byli přemístěni kvůli poraněním při transportu do „Lazaretu,“ což byla taková budova s červeným křížem, která se tvářila jako ošetrovna.³⁷

---

³⁶ GLAZAR, Richard. Treblinka, slovo jak z dětské říkanky (Treblinka, wie ein Wort aus einem Kinderreim). Praha: Sefer, 1994.

³⁷ GLAZAR, Richard. Treblinka, slovo jak z dětské říkanky (Treblinka, wie ein Wort aus einem Kinderreim). Praha: Sefer, 1994.

Terezín

Tento tábor založený roku 1941 měl původně sloužit jako sběrný nebo průchozí tábor pro židovské obyvatele, avšak nakonec měl využití jako židovské sídelní území, které Německo využívalo k propagandistickým účelům, jelikož zde měly být vytvořeny nejpřívětivější podmínky k životu, jaké koncentrační tábory mohly nabídnout. Nacházel se na území Protektorátu Čechy a Morava a později jej začali Němci označovat jako ghetto. „Během války prošlo ghettem kolem 140 000 Židů, z nichž 35 000 zemřelo přímo v Terezíně a více než 83 000 dalších po deportaci do jiných ghetta a vyhlazovacích táborů.“³⁸ Na to, jak bylo toto ghetto propagováno pro běžný lid, se zde obyvatelé opravdu tak dobře neměli. Podmínky v Terezíně byly mimořádně tvrdé a nelidské, i když byly ve srovnání s některými jinými koncentračními tábory o něco málo lepší. Propagandistická povaha tohoto tábora, či později ghetta, měla sloužit k tomu, aby Němci mohli světu ukázat zdánlivě humánní zacházení s vězni. Nicméně i přes tuto snahu byly podmínky pro vězně velmi kruté a degradující.

Co se například stravy týče, bylo to vlastně stejné jako kdekoli jinde. Vězni dostávali nedostatečné množství potravy s nízkou výživovou hodnotou. Jídlo bylo často nechutné a nezdravé. Nedostatek kalorií vedl k oslabení a výraznému hubnutí vězňů. Celkové množství jídla bylo předem stanoveno a rozděleno mezi vězně v takzvaných racionálních částkách. Tyto částky byly velmi malé a nedostatečné pro udržení síly. Ono obecně vězni dostávali potravu jen kvůli tomu, aby byli schopní práce, jednalo se o součást dehumanizace. Taktéž zde byla dalším problémem přeplněnost ubytovacích prostor a nemožnost zajištění základních hygienických podmínek, což přispívalo k vysoké úmrtnosti. Nedostatek pitné vody, neexistující kanalizace a nedostatek toaletních zařízení vedly k velmi špatným hygienickým podmínkám. To způsobilo šíření nemocí, jako byla tyfus, tuberkulóza a další infekční choroby.

A tím se dostáváme ke zdravotní péči ghetta. V Terezíně byl velký nedostatek lékařů a léků, což znamená, že ne na každého se dostalo. Vězni byli nuceni pracovat i při nemoci, což často zhoršovalo jejich zdravotní stav. Pracovní podmínky byly náročné a vězni byli

---

³⁸ EMMERT, František. Holocaust. Praha: Mladá fronta, 2018.

vystavení fyzickému vyčerpání. Tito prací a nemocemi vyčerpaní lidé poté bývali během selekcí posíláni do vyhlazovacích táborů.

Stejně tak jako všude v těchto zařízeních, i zde museli obyvatelé ghetta tvrdě pracovat. Nacisté využívali tyto vězně jako levnou pracovní sílu a nutili je vykonávat různé druhy práce, které sloužily jejich vlastním cílům. Jednalo se o nucenou práci, za kterou vězňům náležela buď nějaká opravdu drobná, nebo vůbec žádná odměna. Spousta lidí byla převelena na stavební práce, avšak zde existovalo i mnoho dalších povolání, například tkaní, kovářství, dřevořezbářství a další řemeslné činnosti. Avšak to byla právě ta lepší práce. Nacisté totiž zneužívali vězně na nehumánní úkoly, jako byla likvidace mrtvých těl či odstraňování exkrementů.³⁹

V terezínském ghettu proběhly pod vedením SS celkem dvě zkrášlovací akce. První zkrášlovací akce v Terezíně v roce 1944 byla součástí nacistického pokusu prezentovat tábor v co nejlepším světle pro mezinárodní pozorovatele, zejména pro delegaci Mezinárodního výboru Červeného kříže (ICRC), která měla navštívit tábor. Tato akce byla samozřejmě součástí propagandy a snahy zmírnit mezinárodní kritiku týkající se zacházení s vězni v koncentračních táborech. Nacisté opravili budovy, vybudovali nové chodby, nátěry, upravili zahrady a celkově zlepšili vzhled tábora. Tato změna se však netýkala pouze vzhledu ghetta. V době před návštěvou ICRC byla vylepšena i strava. Vězni dostávali o něco více kvalitnějšího jídla než obvykle. Lidé, kteří byli tak vyhladovělí, že se to nedalo napravit, byli posláni do vyhlazovacího tábora, mohli zde zůstat pouze relativně zdraví jedinci. Taktéž se do Terezína dostala kultura. Byly organizovány kulturní akce, divadelní představení a umělecké vystoupení vězňů, aby bylo demonstrováno, že jsou zde umožněny umělecké a kulturní aktivity a rozhodně se nejedná o místo plné utrpení.

V září téhož roku se uskutečnila druhá akce a byl o Terezíně natočen dokonce propagandistický dokument prezentující spokojený život v židovském sídelním území. Ihned po natočení filmu byl Terezín téměř vylidněn. Nejprve poslali do Osvětimi muže a následně nabídli jejich ženám, zda by nechtěli své muže následovat, slíbili jim opětovné setkání, ačkoli

---

³⁹ BLODIG V. Přežívání v ghettu Terezín. In: Holocaust.cz [online]. @2019, 26. srpna 2019 [cit. 2023-07-01]. Dostupné z: <https://www.holocaust.cz/dejiny/ghetto-terezin/prezivana-v-ghettu-terezin/>

již většina z těch mužů byli nejspíš po smrti. Avšak díky tomuto příslibu opětovného setkání se mnoho žen dobrovolně přihlásilo a odjeli vstříc smrti i se svými dětmi.⁴⁰

Norimberské zákony

Roku 1935 probíral Říšský sněm, jak úspěšně, a hlavně „legálně“ vyloučit Židy ze společnosti a sebrat jim majetek. K tomuto účelu byly 15. září v Norimberku přijaty dva zákony. První zákon se jmenoval Zákon o Říšském občanství, ve kterém stálo, že občan říše je pouze Němec nebo někdo, kdo je Němci pokrevně příbuzný, čímž Židé ztratily veškerá svá politická práva a stali se pouze státními příslušníky, zatímco arijsci byli občany Říše.

Postupem času byl během roku doplněn ještě o několik nařízení, kdy byli Židé postupně zbaveni i občanských práv. V takových nařízeních byli zmíněni i takzvaní „míšenci,“ což byli lidé, kteří v sobě měli židovskou krev například po jednom z rodičů. I na ty se vztahovalo stejných zákonů jako na „čistokrevné Židy.“ Druhý zákon se jmenoval Zákon na ochranu německé krve a cti, ten nejen že zakazoval sňatky či styk Němců a Židů, ale dokonce židovským domácnostem znemožnil zaměstnávat německé služebné nebo vůbec vyvěšovat německou vlajku.⁴¹

Jelikož Němci neměli jak vědecky určit rasu, zkoumalo se právě vše díky rodokmenu, a také jaké měli rodiče postavení v židovské víře a kultuře jako takové. Žid by měl mít tři židovské prarodiče, kdežto položid dva. Za Žida se také počítal každý, kdo žil s Židem v jedné domácnosti, v manželství nebo byl nějak zúčastněn židovské náboženské obce. Ti míšenci, kteří měli jen jednoho židovského prarodiče mívali podobné postavení ve společnosti jako Němci, avšak zde existovaly také jisté výjimky. „Nesměli uzavřít manželství s nikým jiným než s člověkem stejné kategorie, tudíž s míšencem prvního stupně, pro jiný druh manželství si museli zajistit výjimku.“⁴² Největší otázkou, která visela ve vzduchu, bylo, jak nazývat děti, které pochází z těchto „míšených“ manželství. To se ale netýkalo jen Židů, prokazovat se rodokmenem totiž musela celá společnost. Kvůli tomu byly zřízeny v církvi speciální matriky,

---

⁴⁰ EMMERT, František. Holocaust. Praha: Mladá fronta, 2018.

⁴¹ Institut Tereziánské iniciativy. Norimberské zákony (1935). In: Holocaust.cz [online]. @2019 19. srpna 2019 [cit. 2023-07-03]. Dostupné z: <https://www.holocaust.cz/dejiny/holocaust/historicky-kontext/nacisticka-ideologie/norimberske-zakony-1935/>

⁴² Institut Tereziánské iniciativy. Norimberské zákony (1935). In: Holocaust.cz [online]. @2019 19. srpna 2019 [cit. 2023-07-03]. Dostupné z: <https://www.holocaust.cz/dejiny/holocaust/historicky-kontext/nacisticka-ideologie/norimberske-zakony-1935/>

kam se zapisoval základní rodokmen: rodiče a rodiče rodičů. U nás, v Protektorátu Čechy a Morava, bylo těchto zákonů poprvé použito 21. června 1939.

Deportace

V této kapitola se zaměřím na deportaci Židů během období holocaustu. Tyto deportace nebyly pouze aktem fyzického přesunu, ale symbolizovaly systematický útlak a genocidu.

Deportaci Židů předcházely systematické identifikační procesy, majetková vypořádání (odevzdání majetku) a jejich sociální marginalizace. Před deportací byli Židé nuceni odevzdat veškerý svůj majetek, to zahrnovalo cenné předměty, peníze, šperky, ale i každodenní potřeby jako oblečení a osobní věci. Museli také odevzdat klíče od svých bytů a všechny dokumenty a osobní papíry. Před samotným odjezdem byli povolání jedinci shromážděni na předem určených místech, kde probíhaly byrokratické procedury a následně byli naloženi do transportů. Tyto transporty, často za účelem přepravy do ghatt či koncentračních táborů, byly organizovány za podmínek drastického omezení osobních věcí a majetku. První přesuny začaly již v říjnu 1939, kdy Židé byli transportováni do zvláštních rezervací, s cílem jejich koncentrace a následné likvidace. Tisíce lidí byly odeslány do Niska nad Sanem z Moravské Ostravy a Frýdku-Místku ve dvou transportech. Podobné transporty přicházely i z Vídně, kde bylo nařízeno rychlé odstranění židovské populace. Avšak tyto deportace byly pozastaveny, když se režim rozhodl pro koncentraci v jednotlivých ghettech. Následně byla část vězňů vyhnána z tábora v Nisku, s většinou utečenců směřujících na sovětské území, a část byla nucena se vrátit po zrušení tábora v dubnu 1940. Systematické deportace z protektorátu byly zahájeny v říjnu 1941, kdy byli lidé odesíláni do ghetta v Lodži. Postupně bylo rozhodnuto přesunout Židy do nových oblastí na východě, s plánovanou transitní zastávkou v Lodži pro 20 tisíc jedinců, z nichž 5 tisíc pocházelo z Protektorátu Čechy a Morava. Situace přeplnění v Lodžském ghettu vyústila v další deportace, tentokrát směřující do Chelмна, kde byly využívány plynové komory k masovým popravám. Dále také kvůli přeplnění ghetta v Lodži bylo rozhodnuto shromáždit tehdejší židovské obyvatele v Terezíně, kam byl první transport vypraven 24. listopadu 1941. V následujících letech bylo do Terezína deportováno více než 74 tisíc Židů, kteří sdíleli osud tohoto ghetta až do konce války.⁴³

---

⁴³ KÁRNÝ, Miroslav. Terezínská pamětní kniha. Židovské oběti nacistických deportací z Čech a Moravy, 1941-1945. Praha: Nadace Terezínská iniciativa - Melantrich, 1995.

Pro transportovaného Žida musel být jistě celý proces nesmírně traumatický a nehumanizující, jelikož nejprve byli povoláni na shromaždiště, kde se často nacházeli ve velkých skupinách, obklopeni nacistickými úředníky a ozbrojenými strážemi. Byli nuceni projít ponižujícími identifikačními kontrolami a prohlídkami, kde bylo jim odebráno cokoli, co by mohlo být považováno za nebezpečné nebo cenné. Poté byli naloženi do transportních vozidel, často do vlaků nebo kamionů, kde byly přeplněné podmínky a neexistovala žádná místa k pohodlnému sezení či spánku. Cesta byla dlouhá a vyčerpávající, bez jakéhokoli vhledu do budoucnosti a s pocitem beznaděje. Během cesty nebylo poskytnuto žádné informace o cíli či účelu transportu, což zvýšilo úzkost a strach. Přeživší svědectví hovoří o strachu, nejistotě a beznaději, které provázely celý proces transportu. Po příjezdu na konečnou destinaci byli transportovaní Židé konfrontováni s hrůznou realitou koncentračních táborů nebo ghatt, kde čelili ještě většímu utrpení a nelidským podmínkám, které popisují výše, kde se věnují koncentračním a vyhlazovacím táborům.

Vzdor proti holocaustu

Varšavské ghetto bylo jedním z největších a nejznámějších ghatt přímo zřízených nacistickým Německem během druhé světové války. Bylo to uzavřené židovské sídliště, kde byly umístěny desítky tisíc Židů žijících v extrémně těžkých podmínkách. Varšavské ghetto bylo zřízeno Němci v listopadu 1940, necelý rok po okupaci Polska. Bylo umístěno ve středu Varšavy, hlavního města Polska, na území, které mělo původně sloužit jako obytná čtvrť pro polskou populaci. Životní podmínky v ghettu byly nepředstavitelně těžké. Bydlení bylo přeplněné mnoha rodinami a zanedbané, což vedlo k šíření nemocí. Hladomor byl běžný a židovská populace neměla přístup k dostatečnému množství jídla, lékařské péči a obydlí rozhodně neodpovídalo základním hygienickým podmínkám.

A právě zde začal 19. dubna 1943 vzdor, když nacisté začali plánovat konečné likvidace tohoto ghatta. Měla to být poslední etapa vyhlazování, při které měli Němci zničit ghetto a deportovat zbylé obyvatele do koncentračních táborů. Na toto rozhodnutí se však obyvatelé varšavského ghatta rozhodli odpovědět hrdinnou a odhodlanou vzpourou. Skupina židovských odbojářů, včetně mladých bojovníků ze skupiny Židovské vojenské organizace (Żydowska Organizacja Bojowa, ZOB), začala aktivně bojovat proti nacistickým silám. Židovští bojovníci používali improvizovaně vyrobené zbraně, včetně granátů a pistolí.

Tím vzdorovali německé armádě po dobu několika týdnů. Přestože byli v nevýhodě, prokázali nezdolnou odhodlanost bránit nejen svůj život, ale také čest. Boje byly nesmírně náročné a nacisté postupovali s brutální silou, ale vzdor inspiroval mnoho Židů a dalších po celém světě. Vzpouora ukázala odhodlání a odvahu, se kterou se může lidstvo postavit proti nespravedlnosti a utrpení.

Takový typ odporu se však z daleka nekonal jen ve varšavském ghettu, vzpoury se odehrávaly v této době také ve Vilniusu, Bialystoku a jiných dalších městech severovýchodní Evropy.

Symbody vzdoru se staly také stále častější útky vězňů z ghatt nebo koncentračních táborů. Jen z Osvětimi uteklo více než 600 vězňů, avšak naneštěstí byli většinou chvíli po útku dopadeni a zavražděni vojáky nacistického Německa. Ačkoli se podařilo tedy uniknout naprostému minimu, svět se díky nim dozvěděl o tom, co se v koncentračních a vyhlazovacích táborech, či ghettech opravdu děje. Lidé, kterým se odtud povedlo utéct, kontaktovali odboj a jejich zprávy se rychle dostaly do spojeneckých nebo neutrálních zemí. Jako příklad bych uvedla slovenské uprchlíky z Osvětimi, Rudolfa Vrba a Alfreda Wetzlera, kteří se z koncentračního tábora dostali v roce 1944. Po vyvedeném útku sepsali zprávu o místních plynových komorách. Tato zpráva se dostala tak daleko, že na ni reagoval sám papež Pius XII. a společně s ním i prezident F. D. Roosevelt. Rozšířené informace pomohly například k záchraně aspoň části Židů žijících v Maďarsku, nebo k záchraně židovských obyvatel Terezína. Tyto útky tedy měly mnohem větší význam než by se na první pohled mohlo zdát.⁴⁴

FILM SMRT KRÁSNÝCH SRNCŮ

V předchozích kapitolách jsem se věnovala historickým pramenům a záznamům o holocaustu. Nyní bych ráda představila, jak je holocaust znázorněn ve vybraném filmu Smrt krásných srnců. Prvně bych chtěla čtenáře seznámit s režisérem celého filmu, Karlem Kachyňou, následně se spisovatelem předlohy, Otou Pavlem. Dále bych se zaměřila na narativní a vizuální prostředky, které byly u filmu použity. Taktěž nesmím opomenout ocenění, kterých se filmu hojně dostalo. A na úplný závěr se zamyslím nad otázkou, co

---

⁴⁴ EMMERT, František. Holocaust. Praha: Mladá fronta, 2018.

nového nám může přinést návrat k historii a proč některé věci zapomínáme a jiné se snažíme si uchovat, a jak se je snažíme uchovat.

Režisér a scénárista Karel Kachyňa

Karel Kachyňa se narodil 1. května 1924 ve Vyškově, kde s rodinou přebýval do svých čtyř let. Rodina se často musela stěhovat. Ke stěhování docházelo kvůli otcově práci, jelikož byl překládaným státním úředníkem. Tak mladý Kachyňa trávil dětství na okraji malých měst, kam byl jeho otec překládán. V Kroměříži se rozhodli už zůstat, jelikož se otec stal zdejším hejtmanem. Jeho maminka se živila jako učitelka kreslení, což mohlo mít vliv na Kachyňovo rozhodnutí, jít na Baťovskou výtvarnou školu. Jeho rozhodnutí však nejvíce ovlivnilo to, že tato škola nabízela svým studentům lístky do kina zdarma.

Po nástupu do této školy nečekalo na Karla Kachyňu nic dobrého. Už ve druhém roce po nástupu do umělecké školy, byli studenti povoláni na práci do Bernsbachu (malé město ve východní části Německa, kousek od státních hranic s Českou republikou), konkrétně do firmy Walter Georgi, která dříve vyráběla hrnce a uhláky, aby zde zvelebovali německý válečný průmysl. Mladý Kachyňa se zde konkrétně podílel na vyrábění protitankových min a Hitlerových balistických raket V - 1 a V - 2, které byly používány především pro odstřel vojenských a civilních cílů ve Velké Británii a Belgii. Studenti byli ubytováni ve zdejším hospodském sále, který byl předělaný na koncentrační tábor, kde kromě mladíků přebývaly i blechy, štěnice a různé škodlivé bakterie způsobující nemoci. Kachyňa zde byl půl roku a poté se mu podařilo dostat zpět do Protektorátu Čechy a Morava.

Jakmile skončila válka, tak Kachyňa dokončil své studium na umělecké škole a vypomáhal jedné z baťovských výroben na filmové reklamy. To však netrvalo dlouho, jelikož musel na vojnu. Krátce před nástupem do povinné vojenské služby podal přihlášku na nově vzniklou FAMU. Pozitivní výsledek ohledně studia, se dozvěděl během výkonu vojenské služby. Tam ho naštěstí nechali jít studovat. Karel Kachyňa patří mezi první generaci absolventů FAMU. Studoval zde kameru i režii, zajímal se zde hlavně o natáčení dokumentárních snímků. V tomto oboru natáčení začínal ve dvojici se svým spolužákem Vojtěchem Jasným, jejichž první společný snímek vznikl v roce 1949 a jmenoval se *Není stále zamračeno*. Jasný, budoucí režisér ikonického snímku *Všichni dobří rodáci* (1969) nebo adaptace románu Heinricha Bölla *Klaunovy názory* (1976), nebyl jediným budoucím

spolupracovníkem Karla Kachyni. Mimo něj se při studiu seznámil i s významným českým kameramanem Josefem Illíkem, který se s Kachyňou podílel na psychologickém dramatu *Ucho* z roku 1970 a válečném snímku na motivy stejnojmenné předlohy Jana Procházky jménem *Kočár do Vídně* (1966). Illíkova kameramanská práce se do dějin československé veřejnosti zapsala především pohádkovými snímky *Tři oříšky pro Popelku* (1973), *Princ a Večernice* (1979) nebo dramatem dle mrazící předlohy Václava Kaplického *Kladivo na čarodějnice* (1970). Přejdeme-li zpět ke studiu, jež Kachyňa roku 1951 úspěšně završil, nemusíme na první mimoškolní režisérskou práci dlouho čekat. O pouhý rok později vznikl ve spolupráci s Vojtěchem Jasným další (jejich v pořadí třetí společný) snímek, *Neobyčejná léta* (1952). Touto dobou už Kachyňa pracuje v Armádním filmu.

Společně s Armádním uměleckým sborem se na počátku padesátých let vydala dvojice Kachyňa a Jasný do země Mao Ce-tunga – Čínské lidové republiky. Zde natočili rovnou tři snímky, z nichž nejznámější - dokument s názvem *Lidé jednoho srdce* (1953), který zachycoval kouzelnou čínskou krajinu i běžné životy obyvatel této asijské země – taktéž šlo o první dokument této režisérské dvojice, který byl natočen na barevný materiál. Na zkušenosti s natáčením v té době vzpomíná Vojtěch Jasný: „Letěli jsme tam s Karlem Kachyňou a s vedením Armádního uměleckého souboru – plukovníkem Veselým a uměleckým šéfem Radimem Drejslem. Cesta byla dlouhá, s mnoha přestávkami. V Moskvě jsme se zdrželi jen dva dny, ale příslušné úřady nám hned zapečetily kufry s kamerami a filmovým materiálem a mohli jsme je rozpečet až v lidové Číně. Konečně jsem mohl ven s kamerou a dostali jsme s Karlem pro natáčení k dispozici celý technický tým včetně letadla, všechno, co jsme potřebovali. A pokyny, které nás omezovaly, byly zanedbatelné – například jsme směli ukázat jen padesát rikšů v ulicích, nikoliv stovky, jak odpovídalo pravdě. Ze Sovětského svazu, z toho smutku, to byl velký rozdíl a radost, protože jsme mohli natáčet co jsme chtěli.“⁴⁵ Zbylé dva dokumenty, které vznikly během zájezdu, nesly názvy *Stará čínská opera* a *Z čínského zápisníku* a byly dokončeny po návratu do ČSR roku 1954. Posledním filmem výše zmíněné režisérské dvojice je dobrodružný příběh *Dnes večer všechno skončí* (1955). Šest let po vydání filmu se Kachyňa vyjádřil na ukončení spolupráce následovně: „Dospěli jsme k tomu, že kdybychom dále spolupracovali, nesl by každý náš film určitou pečeť různorodosti, byl by

---

⁴⁵ ŠÍR O. Portrét Karel Kachyňa. In: Poetikalidskýchosudů.cz [online]. @2009, 25. ledna 2009 [cit. 2023-07-10]. Dostupné z: <http://25fps.cz/2009/poetika-lidskych-osudu/?fbclid=IwAR1gsGYeDdXjnS9kbgXxBPCngNfkK5f3TwhGUVvmfy43whNVPETtPTOmuv0>

v něm cítit dvojí rukopis, což by nevedlo ke správným uměleckým výsledkům a k jednatlivosti, stylovosti díla. I když by nám oběma ležela na srdci myšlenka, na které bychom se shodli, rozcházel bychom se v jejím detailním vyjádření“.

Oba tvůrci se proto rozhodli jít každý svou vlastní cestou. Zatímco Jasný se ponořil do témat lidské relativity, proměn hodnot a osudů venkovského obyvatelstva, což promítl do filmů *Touha* (1958) a *Všichni dobří rodáci* (1969), Kachyňa zůstal v průběhu padesátých let ve vojenském prostředí, kde jeho práce získala první pozornost jak od kritiků, tak diváků. Mezi snímky udržující si válečnou tematiku patří i Kachyňova samostatná prvotina *Ztracená stopa* (1955), o jejíž scénář se postaral Jiří Beneš. Ačkoliv kritika nebyla příběhem o vojínovi získávajícím důvěru nepřitelem postřeleného psa příliš nadšena a označila film jako povrchní a nezajímavý, diváky jednoduchý dobrodružný příběh oslovil. Prvního velkého úspěchu dosáhl Kachyňa snímkem *Král Šumavy* (1959), jehož děj spolu s autorem scénáře a původní předlohy Rudolfem Kalčíkem rozvinul tak, aby obsahoval několik různých linií děje, směřujících k jednomu závěrečnému vyvrcholení, čímž dosáhl značně složitějšího příběhu, jak se od filmů 50. let požadovalo. Film v kinech viděly víc než čtyři miliony diváků a režisér si za něj vysloužil dokonce i cenu československé filmové kritiky.

Na svou práci v Armádním filmu Kachyňa vzpomínal velmi rád - nejraději měl morbidní historku o natáčení pohřbu Klementa Gottwalda (1990): „Ten den pochodovaly městem bojové útvary, na nebi létaly MiGy, vojáci zdravili rakev s mrtvým Gottwaldem na tribuně a za tribunou se soudruzi pilně napájeli pivem a koňakem. Pak se celý průvod vydal na předlouhý pochod Prahou - a možnost odskočit si nikde žádná. Po projevu Zápotockého na Václaváku odjely delegace k památníku na Žižkov, kde byl náš štáb připraven filmovat příjezd oficialit: zastavila kolona aut, z nich vyskákali předsedové vlád, ministři, zasloužilí členové strany a všichni úprkem běželi do křoví, což se projevilo hlasitým šuměním ve stráni. Jelikož jsme i přes zákaz vysokého funkcionáře natáčeli nabalzamovaného Gottwalda v otevřené rakvi a svítili na něj uhlíkovými 'hajlampami', zanechalo to zřejmě nepříznivé stopy

na prezidentově posmrtné schránce, neboť se po čase pochroumala. Díky našemu filmování se dělnický prezident rozpadl.“⁴⁶

Největší vzestup Karla Kachyni nastal na počátku šedesátých let, kdy se seznámil se scénáristou Janem Procházkou a natočili spolu mnoho úspěšných filmů. Jedním z nich byl i film *Ať žije republika* (1965), který získal ocenění na Mar del Plata (filmový festival v Argentině) v kategorii Nejlepší film a poté získal cenu FIPRESCI na mezinárodním filmovém festivalu San Sebastian. Tato spolupráce s Procházkou mohla konkurovat i takzvané nové vlně díky svým originálním ztvárněním posledních dnů války očima malého chlapce právě ve filmu *Ať žije republika*, ačkoli závěr filmu vyvolal vlnu pohoršení. Samotný prezident Novotný měl o filmu jasno, neměl by být promítán, jelikož tohle národ nepřijme, ale přeci jen jej povolil a národ film přijal. Tudiž mohl s Procházkou spolupracovat i na řadě dalších filmů.

V roce 1971 umírá Procházka na rakovinu a Kachyňa tedy ztrácí dobrého kolegu a přítele. Napadne ho, že by mohl emigrovat, ale v Čechách se rozhodl zůstat hlavně kvůli své dceři. Místo emigrace se Kachyňa s experimenty raději stáhl do pozadí, a věnoval se převážně dětským filmům. Další filmy, které nebyly určeny pouze dětem, od tohoto režiséra přichází v letech osmdesátých, kdy vznikl třeba film *Lásky mezi kapkami deště* (1979), *Sestřičky* (1984) nebo *Smrt krásných srnců* (1986). Kachyňa se však nevěnuje pouze filmům, ale v polovině tohoto desetiletí vdechnul život i seriálu *Vlak dětství a naděje* (1989). Významná jsou tato díla hlavně kvůli tomu, že jsou to neobyčejné příběhy v měnících se režimech a jejich osud je nejasný. O což režisérovi šlo, vždy chtěl jen zobrazit lidský osud a podařilo se mu to i s nízkým rozpočtem. Taktéž často ve svých filmech zachycuje zdánlivou banalitu.

Jak jsem nyní výše zmínila, Kachyňova díla se vyznačovala tím, že protagonisté měli většinou nejasný osud. Ráda bych to demonstrovala například na filmu *Ucho* (1969), kde je na začátku filmu Ludvík považován za obyčejného státního úředníka, který pracuje na ministerstvu zahraničních věcí. Jeho osud se zdá být ovlivněn náhodnými událostmi, konkrétně například ztrátou pláště na tramvaji. Když jeho plášť najde neznámý muž na tramvaji, Ludvík jej získá zpět, aniž by si uvědomil, že uvnitř pláště jsou důležité dokumenty, které patří jeho kolegovi na ministerstvu zahraničních věcí. Tyto dokumenty obsahují

---

⁴⁶ NEJEDLÝ J. Celuloidové příběhy Karla Kachyni. In: iDnes.cz [online]. @2003, 9. října 2003 16:13 [cit. 2023-07-10]. Dostupné z: https://www.idnes.cz/kultura/film-televize/celuloidove-pribehy-karla-kachyni.A031009_161343_filmvideo_dpi

informace o politickém spiknutí. Když však doma zjistí, že má v plášti dokumenty, snaží se samozřejmě vrátit plášť svému kolegovi, aby se zachovala jeho čest. Tento jeho počín zahájí sérii událostí, které ho zavedou do sledování státními orgány, kteří si uvědomí, že má přístup k citlivým informacím. Jeho snaha o nápravu se stává pozadím pro komplikovanou politickou hru, kdy je sledován každý jeho pohyb a komunikace. Tím pádem se Ludvík stává nechtěnou součástí politických intrik a začíná být sledován a vyslýchán státními orgány, což vede k jeho postupnému uvědomění si nebezpečí, které ho obklopuje. Tato náhodná událost odstartovala nejasnost osudu hlavních postav Ludvíka a jeho ženy Anny, stávají oběťmi nejistoty ohledně své budoucnosti. Nemají žádnou kontrolu nad tím, co se s nimi stane. Jejich osudy jsou ovlivňovány tím, koho potkají, co řeknou a s kým přijdou do kontaktu. Neustálá hrozba ze strany státních orgánů způsobuje, že nevědí, zda budou moci zůstat spolu, zda budou vůbec žít, nebo co se jim stane v dalších dnech. Tato nejistota je stále přítomná a vytváří tenkou linii mezi jejich existencí a úmrtím.

Zmíníme-li Kachyňova největší ocenění, půjde určitě o jmenování Zasloužilým umělcem v roce 1968 a získání hlavní ceny televizního festivalu Prix Italia v roce 1979.⁴⁷

Dále získal roku 1995 ocenění Český lev za mnoholetý přínos českému filmu a v roce 1999 převzal na mezinárodním filmovém festivalu v Karlových Varech cenu za dlouholetý přínos světové kinematografii.

Karel Kachyňa a Smrt krásných srnců

Karel Kachyňa byl krásou knih Oty Pavla oslněn již při natáčení filmu Zlatí úhoři, obzvláště po tom, co tento film dostal hlavní cenu na filmovém festivalu Prix Italia. Možná proto se rozhodl vnuknout život jedné z jeho dalších povídek. Úspěch filmu, který byl natočen roku 1986, zaručil nejen scénář dle předlohy knihy Smrt krásných srnců, nýbrž i obsazení.

Kachyňa uvedl, že soubor povídek Oty Pavla obsahující Smrt krásných je zkrátka kniha jeho srdce. O samotné povídce řekl, že je to jedna z nejhezčích, nejlaskavějších, ale i nejkrutější, které zná.⁴⁸

---

⁴⁷ ŠÍR O. Portrét Karel Kachyňa. In: Poetikalidskýchosudů.cz [online]. @2009, 25. ledna 2009 [cit. 2023-07-10]. Dostupné z: <http://25fps.cz/2009/poetika-lidskych-osudu/?fbclid=IwAR1gsGYeDdXjnS9kxbGXBPcNgNfkK5f3TwhGUVvmfy43whNVPETtPTOmuv0>

Autor předlohy, Ota Pavel

Ota Pavel, celým jménem Otto Propper, se narodil 2. července 1930 v Praze ve smíšené židovské rodině cestujícího obchodníka. Své dětství prožil v Buštěhradu (město vedle Lidic), kam se byla rodina nucena nastěhovat, bydleli zde v dědečkově domě. Na dobu válečnou, která na sebe nenechala od narození Oty Pavla dlouho čekat, to byla vskutku režimu nevyhovující rodina. Otec, Leo Propper, měl židovské předky, matka, Herma Propperová, zase naopak árijské. Spolu měli kromě Oty ještě dva další chlapce, narozené před ním, Huga a Jiřího. Celá rodina se po válce roku 1956 přejmenovala na Pavlovi, i když už to nejhorší měli za sebou.

Ota Pavel navštěvoval jako malý obecnou školu v Buštěhradu. V tomto městečku si vybudoval silný vztah k přírodě, rybaření a vlastní zemi. Jeho dospívání bylo narušeno druhou světovou válkou, při níž mu otce i jeho dva starší bratry deportovali Němci do koncentračního tábora. Ota Pavel se však transportu vyhnul, jelikož byl dle norimberských zákonů míšencem třetího stupně. Mezitím žil s matkou, a nastoupil do učení do kladenských dolů Prago a ve volných chvílích hraje fotbal i hokej za tým S. K. Buštěhrad. Po druhé světové válce se začíná svět Oty Pavla vracet do normálu. Jeho otec i dva bratři se vrací živí a zdraví z koncentračního tábora, celá rodina se stěhuje do Prahy a mladý Ota se rozhodne, doplnit si jazykové vzdělání na dvouleté obchodní škole, avšak maturitní zkoušku složil v roce 1960 na Střední škole pro pracující. Také v roce 1947 vstoupil stejně jako zbytek jeho rodiny do strany KSČ (Komunistická strana Československa), mezi školami a stranou si Ota Pavel nachází čas i na pomoc otci v podnikání.

Od roku 1949 pracuje Ota Pavel na doporučení rodinného přítele, Arnošta Lustiga (1926-2011), jako sportovní redaktor v Československém rozhlasu. Zde vydrží sedm let, a poté začal psát pro sportovní časopis Stadion, kde vycházely jeho první fejetony, ale vydrží zde pouze rok, protože se mu naskytla příležitost pracovat jako redaktor v armádním týždenníku Československý voják, a právě při této práci úspěšně odmaturoval.

---

⁴⁸ KUČEROVÁ M. Smrt krásných srnců: Strach z milostné scény, náhradní obsazení kvůli režimu a další zajímavosti o snímku. In: TVGuru.cz [online]. @2021, 25. září 2021 [cit. 2023-07-11]. Dostupné z: <https://www.tvguru.cz/smert-krasnych-srncu-strach-z-milostne-sceny-nahradni-obsazeni-kvuli-rezimu-a-dalsi-zajimavosti-o-snimku/>

V roce 1966 odchází Ota Pavel do invalidního důchodu kvůli rozvinuté duševní chorobě (pyromanie) a bývá často hospitalizován v nemocnicích, avšak zde se právě daří jeho tvorbě. Ta byla rozdělena na dvě části, sportovní a autobiografickou. Mezi sportovní se například řadí díla Plná bedna šampaňského z roku 1967 nebo Pohádka o Raškovi z roku 1974. Naopak mezi autobiografická díla se řadí například povídkové knihy Smrt krásných srnců (1972) a Jak jsem potkal ryby (1974), která na knihu Smrt krásných srnců vědomě navazuje. Jeho posledním dílem měla být kniha Jak jsem se zbláznil, o níž se před smrtí svěřoval bratru Jiřímu (údajně by dle slov samotného autora měla mít po vydání takový úspěch, že by mu zařídila Nobelovu cenu). Žádné pasáže z ní se však nikdy nenašly.

Několik Pavlových děl z oblasti sportovní literatury bylo oceněno novinářskými a literárními cenami (např. cena Víta Nejedlého a Julia Fučíka), jiné z jeho prací byly zpracovány do rozhlasových dramatizací a vysílány v československém rozhlasu (např. Omyl), další byly převedeny na televizní obrazovky (televizní filmy Kladno hází, Alfréd Jindra, Pohár za první poločas) a samozřejmě adaptovány do filmové podoby (jako celovečerní film Poslední etapa či výše zmíněná Smrt krásných srnců).⁴⁹

Ota Pavel se během života oženil s Věrou Novákovou a zplodil s ní syna Jiřího Pavla, který trpěl stejnou psychickou poruchou a stejně jako jeho otec, byl spisovatel.

31. března 1973 je Ota Pavel převezen již po šestnácté do bohnické psychiatrické léčebny, kde ještě v ten den umírá na zástavu srdce, to bylo jeho synovi pouhých 17 let.

Holocaust ve filmu, jak je s ním zacházeno

Při zmínce slova holocaust, každému je hned jasné, že se jedná o citlivé téma, které hluboce otrásl celosvětovou historií. Jak jsem již psala více, jedná se o systematické a rozsáhlé vyhlazování a masovou genocidu.

Toto slovo je s námi již nějakou dobu. Dříve se slovem holocaust označoval druh obětování zvířete Bohu. Bývalo to tak, že se zvíře obětovalo a spálilo celé, na rozdíl od částečné oběti. „Ve středověkých latinských textech se často používal termín „holocaustum“,

---

⁴⁹ Databáze knih. Ota Pavel životopis. In: Databáze knih.cz [online]. (nedatováno) [cit. 2023-07-13]. Dostupné z: <https://www.databazeknih.cz/zivotopis/ota-pavel-156>

který označoval nejen už zmíněný druh oběti, ale také umožňoval popsat v přeneseném slova smyslu křesťanské mučednictví.⁵⁰ Až teprve od 17. století nabývá toto slovo nám známější podoby, jelikož jím byl označován masakr či velké krveprolití. Následně byl termín "holocaust" používán na různorodé katastrofy, zahrnující lesní požáry či potopení lodí, a tento význam přetrval až do první světové války.

Když si nyní uvědomíme význam tohoto slova a spojíme to s událostmi, které jsem v této práci výše popsala, vyjde nám z toho to, že k takovým věcem musíme zachovávat velký respekt a neměli bychom bagatelizovat události, které se staly reálným lidem. Takto právě přemýšleli i mnozí režiséři, kteří téma holocaust zpracovávali ve svých dílech.

Toto téma se dá zpracovat mnoha různými způsoby, ať už se jedná o dokumentární filmy, kdy je film zaměřen na dokumentaci historických událostí spojených s holocaustem, kdy tyto filmy často využívají archivní materiály, svědectví přeživších a historických rekonstrukcí. Nebo o edukativní filmy, kdy tyto filmy slouží k informování širší veřejnosti o holocaustu a často kombinují reálné svědectví s dokumentárními prvky, proto mohou být použity jako výukový materiál. Kromě takto edukativních filmů vznikají i umělecké nebo kontroverzní filmy zpracovávající tuto tematiku. Umělecké filmy se zase snaží zachytit komplexní a emotivní stránku celé této složitě zpracovatelné problematiky. Mnoho uměleckých filmů se například zaměřuje na individuální osudy lidí během holocaustu, které mohou sledovat životy jednotlivců, rodin nebo skupin lidí a ukazovat, jak se snažili přežít, chránit se nebo pomáhat ostatním. Tímto způsobem jsou diváci schopni se lépe vcítit do situace postav a pochopit osobní tragédie. Tyto filmy se často snaží přenést na diváky emoce spojené s holocaustem. To může zahrnovat smutek, hrůzu, zoufalství a také odhodlání či naději. Vizuální a zvukové efekty, hudba a herecké výkony jsou využívány k prohloubení emočního prožitku.

Vrátím-li se zpátky tématu historické představitivosti dějepisce a filmaře, tak ačkoli má dějepisceví za sebou něco přes dva a půl tisíce let vývoje, tak s kinematografií nemají od sebe až tak daleko. Oba se snaží uchopit danou problematiku a dát jí nějaký kontext, nebo chceme-li příběh. Zdeněk Hudec ve své knize Historický estetismus říká, že v našem případě

---

⁵⁰ BECK A. Pojem holocaust. In: Holocaust.cz [online]. ©2020, 28. května 2020 [cit. 2023-06-16]. Dostupné z: <https://www.holocaust.cz/dejiny/holocaust/pojem-holocaust/>

historik i filmař mají společný cíl, vytvořit smysluplný obraz minulosti, který co nejpřesněji odpovídá historickým svědectvím a zároveň respektuje informace obsažené v historických pramenech.⁵¹ Zásadní rozdíl je však v tom, že historik vylučuje všechny projevy imaginace uměleckého typu. Přesto však jak historik, tak filmař, jsou nuceni pozorovat, prožívat a porovnávat skutečná fakta týkající se holocaustu.

Když z této spolupráce dějepisce a filmaře vznikne umělecké dílo, v našem případě film s tematikou holocaustu, většinou se právě jedná o dílo, které nám zdůrazňuje, jaká zvěrstva byla páchána během nacistického režimu, a že by se na něco takového v moderní společnosti rozhodně zapomínat nemělo a také většinou film ukazuje, jakou obrovskou moc nacisté v této době měli. Nacismus je také samozřejmě líčen jako velmi špatná ideologie, které je třeba se vyvarovat v každém případě, dokonce i pouze s věcmi, se kterými se nacismus pojí. Toho jsem si všimla například v Kachyňově filmu *Práce* (1960), kdy hlavní hrdina, František Bureš, před vysvobozením z koncentračního tábora Rudou armádou najde v nacistické brigádě odznaky orlice a lebky s hnáty. Na těchto věcech nějakou dobu lpí, ale jednoho dne mu je proti jeho vůli vezme z rukou velitel českých vojáků, který tyto odznaky zahodí a svým podřízeným nakáže, aby před Františkem o koncentračních táborech vůbec nemluvili, aby neměl čas na to ani vzpomínat. Tato scéna je symbolem, že už jen pohled na nacisty používaný či nošený předmět v nás vyvolává velmi špatné pocity. Podobný symbol byl využit například i ve Hvězdných válkách, kdy byla samurajská přilba Dartha Vadera stylizována podle nacistického výstrojního vzoru, aby bylo dosaženo toho, že pouhý pohled na tuto postavu vyvolá v lidech pocit, že on je opravdu zlý.⁵² Tento dojem nevyvolávají však v lidech pouze předměty, dokáže to vyvolat i celkové vzezření postavy, která má ztvárnit nacistického vojáka. Většinou je nám nacistický voják představen tak, že má důkladně vycíděné holínky, lebku s překříženými hnáty na černé čepici, jakoby na míru šitou vojenskou uniformu, kožený kabát, ale hlavně je blondatý, cvaká podpatky a téměř před každým začátkem jeho promluvy zazní: „Heil Hitler!“ což skvěle napomáhá postavě k tomu, aby bez nějakého bližšího představení ihned působil chladně. Toto vizuální působení na diváka bylo využito i ve filmu *Smrt krásných srnců*, kdy zrovna tento chladně působící nacistický voják

---

⁵¹ HUDEC, Zdeněk. Historický estetismus. Reprezentace holocaustu v československém a českém hraném filmu 1948-2019. Praha: AMU, 2023.

⁵² HUDEC, Zdeněk. Historický estetismus. Reprezentace holocaustu v československém a českém hraném filmu 1948-2019. Praha: AMU, 2023.

nordického vzhledu s dokonalým německým akcentem, zaskočil Lea Poppera při záboru jeho rybníku. Už jen pouhý pohled na takto oblečenou a působící postavu vyvolá v divákovi pocit, že tato postava je rozhodně záporná je divákem automaticky spojena se všemi zvěrstvy, která byla páchána v koncentračních táborech. Tudíž lze tuto složitě uchopitelnou tematiku holocaustu ve filmu znázornit i bez toho, aby lidé skrz obrazovky viděli například rovnou právě ona utrpení lidí v táborech či ghettech. Stačí k tomu klidně i jedna dobře stylizovaná postava nacistického vojáka.

Holocaust se však nemusí ve filmu promítnout pouze ve skrze vojáky. Nejbližším, ale zároveň nejfiktivnějším zobrazením holocaustu ve filmu, bylo dílo s názvem *Theresienstadt: Ein Dokumentarfilm aus dem jüdischen Siedlungsgebiet* (1944), které jsem již výše zmínila. Film ukazuje zdánlivě běžný život komunity v uzavřeném prostředí Terezína a sleduje jejich denní rutinu. Mezi zobrazenými momenty jsou ukázány práce různých řemeslníků a je ve filmu kladen důraz na to, že samozřejmě vše dělají dobrovolně a dali jim vlastně šanci k tomu, vykonávat zde svá povolání. Nezapomíná se však ani na umělce, kteří se zde mohou kreativně vyjádřit, ukázáno to je například na sochaři, který zrovna navrhuje fontánu. Tudíž lidé si toto prostředí pro sebe ještě zkrášlují a dodává jim to pocit, že se mohou i právě umělecky projevit. Samozřejmě zde existuje i sorta lidí, kteří pracují, například lidé v šicí místnosti. Zde se opět klade důraz na to, že je vše dobrovolné a navíc jsou pod dohledem kvalifikovaných pracovníků. A taktéž ve filmu nechyběla scéna, kdy po skončení pracovního dne mají obyvatelé ještě možnost volnočasových aktivit, mezi které patří třeba hraní fotbalu, chození do lázní či vězeňské knihovny, která je bohatá o vědeckou literaturu. Vězni také mohli navštěvovat přednášky, které se týkaly vědeckých nebo uměleckých témat, koncerty židovských skladatelů nebo společné zahrady, které jim poskytovaly čerstvé ovoce a zeleninu do kuchyně. Na samý závěr filmu byla umístěna scéna, kde ženy sedí na dřevěných palandách, která byla doprovázena poznámkou, že se ženy cítí pohodlně ve svém ženském domově. Nejzajímavější věcí však na filmu bylo to, že režisér a scénáristou byl sám vězeň židovského původu, Kurt Gerron, který byl samozřejmě s ostatními lidmi, kteří se podíleli na natáčení, zabit.

Jak jsem již zmiňovala, tento film byl natočen hlavně pro účely propagandy v mezinárodních organizacích, jako byl například Mezinárodní výbor Červeného kříže, avšak

tam se film nikdy nedostal, ale i kdyby se dostal, neměl by již žádný účinek. V květnu 1944 se totiž do povědomí těchto organizací donesla zpráva o zvěrstvech, které byly prováděné v Osvětimi. S vědomím existence plynových komor by i jakákoli propagandistická snaha pravděpodobně selhala. Konečně, blížící se východní fronta totiž odhalila všechny zločiny, které byly dříve skryty a které se předtím dostaly do ciziny pouze ve formě svědectví.

S tematikou holocaustu je ve filmu zacházeno různě, ale jedno je jisté. Kromě mnou posledního zmiňovaného filmu v této práci, jsou ostatní filmy většinou točeny s respektem vůči lidem, kteří při této vyhlazovací akci zemřeli a němečtí vojáci jsou zobrazováni doslova jako monstra, která chladnokrevně zabijí každého, kdo se jim jen trochu znelíbí, ať už to je nebo není příslušník židovského obyvatelstva. Samozřejmě, vždy se najde výjimka. Občas jsou postavy mučené v koncentračních táborech zobrazovány jako oběti, občas i jako hrdinové války. Mezi filmy, které se zabývají zobrazením tematiky holocaustu, patří například i film *Lidice* (2011), kde můžeme napřímo vidět, jak mohlo ve skutečnosti vypadat zbavování se českých obyvatel, kteří se režimu nehodili. Ačkoli je film pouhou fikcí a nejedná se o dokument, nalezneme zde některé scény vycházející z historických pramenů, které byly u skutečného vypálení Lidic užity. Například selekce dětí, které půjdou na převýchovu, a které budou na místě zplynovány nebo popravy obyvatel německými vojáky. Za mě se v tomto ohledu jedná o dobře zpracovaný film, který se chová k obětem s respektem a vyobrazuje hrůzy, které tito lidé prožili proto, aby dnešní člověk dokázal s těmi lidmi soucítit a neopakovaly se tyto hrůzy v dalších dekádách lidského bytí na Zemi.

A jak pracuje s tematikou holocaustu film *Smrt krásných srnců*? Snímek již na začátku popisuje samotné počátky první světové války, kdy ještě holocaust nebyl aktuální hrozbou. Sledujeme život rodiny prodavače vysavačů na vesnici, kterému se nesmírně daří. Místy ve filmu sice narazíme hlášky, které souvisí s nastávajícím režimem Adolfa Hitlera, avšak krátce po zakoupení rybníku panem Popperem narážíme na situaci, kdy už se nám začínají objevovat scény, kde se jako diváci setkáváme tváří v tvář s německými vojáky, prohledáváním domů a se samotným zoufalstvím, které hlavní hrdina prožívá, jelikož jeho dva starší synové musí odjet do tábora. Z veselého muže od rodiny, který si užívá života všemi možnými způsoby se v mžiku stává ustaraný otec, který se zajímá jen o to, aby nakrmil své syny a udělá pro to opravdu cokoli.

Režisér Karel Kachyňa věnoval zvláštní pozornost tomu, aby snímek působil autenticky, přesně tak, jak jej Ota Pavel, který je autorem předlohy popisuje. Vzhledem k tomu, že příběh odráží životní situaci spisovatele – nejmladšího chlapce, jehož bratři byli odváděni do transportu – film se zdá být záměrně opatrný ve svém vyjádření. Dle mého úsudku se místo přímého zobrazování událostí film obrátil k metaforám, které dokázaly diváky zasáhnout emocionálně a vyvolat v nich pocity strachu, smutku a lítosti. Je zachyceno vsutku realistické prostředí, ve kterém zpočátku film plyne pozvolna, a najednou jsme z ničeho nic vhozeni do kruté reality světa za druhé světové války, kde již čas plyne úplně jinak. Řekla bych, že toto byla jedna velká metafora ze strany Kachyni, jelikož tím v podstatě vyjádřil, že teď už není čas na radovánky a milostný život, které hlavní hrdina vedl doposud, nyní už toho času, který může strávit se svou rodinou, moc nezbyvá. Ve filmu byly také hodně patrné zpočátku přehnaná gesta. Postavy byly živější, máchaly rukama, nohama, radovaly se. Ovšem opět, jakmile už nastává tvrdý režim, jako by se tato život a zuřivé gestikulace zcela vytratily. Tento symbol jsem pochopila jako vytrácení života z postav.

Všeobecně ve snímku nacházíme spousty symbolů a metafor, které divákovi znázorňují, co se za druhé světové války odehrávalo. Největší taková metafora, která člověka okamžitě zarazí a ztuhne mu krev v žilách, je ta, kde hlavní postava pan Popper a jeho syn přichází k zamrzlému rybníku, kde vysekají sekyrou díru do ledu, aby ryby mohly dýchat a zároveň, aby domů mohli přivést kapra. Tvar a temno díry připomíná otevřenou hrobku, v níž můžeme spatřit jak obraz syna, tak i otce a až o něco později se teprve v díře objevují kapři. Abych však nemluvila jen o negativních symbolech, tak kapři, kteří se přišli po delší době dušení v zamrzlém rybníce nadechnout, mohou představovat nějaký nový začátek, znovobjevení, vystoupení z toho metaforického hrobu a nadechnutí se s tím, že jsou opět naživu.

Asi o osm minut později od scény se zamrzlým rybníkem se dostáváme k další, kde však rodině Popperových prohledáván dům kvůli propagandistickým letáčkům, které uchovávali v domě. Leo Popper je donucen zničit bustu prezidenta a dva muži, kteří měli prohledání domu na starosti, si všimnou obrazu mladé dívky s dýkou v ruce a se slovy: „Tak jí trochu pomůžem, ne?“ probodnou obraz nožem. Dívka, jakožto symbol nevinnosti a čistoty byla napadena nacistickým režimem. Při této scéně vytéká z obrazu reálná krev a padají peříčka. Krev, která vytéká z obrazu dívky, může zde být chápána jako symbol obětí a

utrpení, které byly způsobeny nacistickým režimem. Dívka na obraze, jakožto onen symbol nevinnosti, může představovat všechny lidi, kteří se stali oběťmi útlaku a násilí. Tyto dva vizuální symboly velmi posilují naše emocionální vnímání u této scény. Naštěstí máme posléze situaci, která by se už dala vnímat pozitivně, a to když Holan, pes, který měl pomoci Leu Popperovi ulovit srnce, se rozhodl pro to opravdu pomoci, bez toho, aby byl uplacen buřty, ačkoli jeho pán říkal, že jinak to pro něj neudělá. Tato chvíle mi přišla jako symbol naděje, že obětem koncentračních a vyhlazovacích táborů, a celkově i lidem, kteří byli během režimu trýzněni, brzy přijde někdo na pomoc. Celkově bych řekla, že Smrt krásných srnců pracuje s tématem holocaust pomocí metafor, na které je dílo opravdu bohaté. Což mě přivádí k otázce, s jakým záměrem se filmy s touto tematikou točí?

Holocaust ve filmu, s jakým záměrem byl film natočen

Jak se píše v knize Umlčený film (2008): „Filmy vracející se k pohnutým událostem války a okupace patřily od začátku ke kmenovému repertoáru postátněné kinematografie – jen do konce roku 1961 jich bylo natočeno kolem třiceti. Nejlepší z nich se od většiny ostatní produkce lišily, větším dějovým vzruchem a napětím (*Vlčie diery, Němá barikáda, Past*), kladem bylo i to, že se dokázaly vyhnout schematičnosti, ale i tady obava z politického uklouznutí vedla k určité stereotypnosti v rozvržení světla a stínů.“⁵³ A v této práci se budu nyní snažit přijít na to, jakým způsobem se filmy vrací k holocaustu a proč.

Holocaust může být ve filmu zobrazován mnoha způsoby a s různými záměry. Ať už však mají scénáristé jakékoli úmysly s tím, jakým způsobem film ztvárnit, vědí, že dílo s touto tematikou by mělo být co nejbližší realitě, aby nedošlo ke ztrátě respektu z této velmi citlivé historické události, ale i s tímto vědomím se dá natočit spousta žánrů. Mezi ně patří například edukační filmy. Ty umožňují divákovi a celkově publiku, dozvědět se více o skutečnostech, které s tematikou souvisí. Jsou koncipovány tak, aby poskytly divákům komplexní a hluboké porozumění historickým událostem spojeným s holocaustem a hlavně se do nich nemůže promítnout tolik fikce jako třeba do uměleckých filmů, kdy se filmaři snaží hlavně zachytit nějaký dobový smyšlený příběh ať už jedné nebo několika postav. Divákovi jsou u edukačních filmů představena pouze holá fakta a je jim většinou představen celý

---

⁵³ ŽALMAN, Jan. Umlčený film. Praha: KMa, 2008, s. 215.

historický kontext dané problematiky. V takových filmech se mohou objevit dobové záběry nebo také samotné komentované vystoupení historiků či přeživších holocaustu.

Co se však týče filmů uměleckých, ty jsou samozřejmě také koncipovány tak, aby divák mohl porozumět dané historické události, ale již jsou spojené s fikčními světy, kde není prioritou dodržet historickou přesnost, ale jde o příběh. Konkrétně u válečných filmových žánrů spojených s tematikou holocaustu se jedná o dramatické příběhy plné emocí. Tyto druhy filmů navíc napomáhají divákům v hlubším pochopení emočního prožitku obětí a mohou také vyvolat zamyšlení nad vlastními hodnotami a rozhodnutími. Tímto způsobem přispívají k upevnění kolektivního vědomí o důležitosti prevence opakování podobných tragických událostí v dějinách. Je třeba také zmínit, že jejich poselství nepřesahuje pouze období holocaustu v jeho známém historickém kontextu, neboť tyto filmy rozkrývají i širší problémy, jako je systematická rasová nesnášenlivost.

V průběhu několika málo let podstoupilo zobrazení holocaustu významnou změnu. Jak uvádí Jan Žalman ve své knize *Umlčený film*, dříve se tato válečná témata, jak v literatuře, tak ve filmu často zaměřovala na politické aspekty, jako boj proti fašismu nebo za národní osvobození. Jak dále Žalman uvádí, od vydání *Zbabělců* Josefa Škvoreckého se tyto politické aspekty začaly stahovat do pozadí a naopak do popředí začaly vystupovat jiné skutečnosti. Tento nový přístup k zobrazení války a okupace se snaží pohled na tyto události více přiblížit a zdůrazňovat individuální pohledy běžných lidí, kteří se ocitli v těchto situacích. Už se nejedná o hrdiny, kteří se stávají výraznými postavami ve hře objektivních sil, ale spíše o obyčejné lidi, kteří se stávají oběťmi těchto událostí, aniž by na to měli vliv.⁵⁴ To samé se vyskytuje ve filmovém i literárním zpracování příběhu *Smrt krásných srnců*. Obecně se totiž jedná sice o fikční příběh jedné židovské rodiny, která zažívá útlak pod vládou fašistického Německa, ale svým způsobem tento příběh reflektoval život spisovatele Oty Pavla, který byl v době druhé světové války dítětem, které oddělili od rodičů i sourozenců a převezli jej do Terezína. Jedná se v obou zpracováních o příběh jednotlivce, který prožívá strasti válečného období a reflektuje pocity Oty Pavla, pravým jménem Otty Poppera, které během války prožíval.

---

⁵⁴ ŽALMAN, Jan. *Umlčený film*. Praha: KMa, 2008, s. 215.

Návrat k historii – Co nám přináší a proč se snažíme uchovat jen některé věci?

V této kapitole se budu věnovat tomu, proč lidé mají tendenci vracet se k historii. Nejprve rozeberu, proč je dobré vracet se k historii všeobecně, poté proč jen k nějaké a následně se budu věnovat tomu, co nám takový návrat přináší.

Studium historie a celkově návrat k historii je pro lidstvo nepostradatelné z několika důležitých důvodů. Jedním z nich například je, že nám pomáhá lépe pochopit naši identitu a kořeny, díky čemuž se více sblížíme s naší kulturou. Představme si, že zkoumáme japonskou kulturu. Japonská kultura je silně ovlivněna historií země. Například tradiční japonské umění, jako je ikebana (aranžování květin) a chadó (cesta čaje), má své kořeny ve starých japonských obřadech, které se vyvíjely během století a připomínají důležitost zpomalení, pozornosti k detailům a vnímání krásy v každodenním životě. Dalším příkladem je japonský kaiseki, což je ceremoniální jídlo, jehož kořeny sahají až do období samurajů. Uchování této tradice kaiseki je pro Japonsko důležité, protože přispívá k zachování japonské kulturní identity a dědictví, tento ceremoniální počin slouží také jako vzor pro podporu sezónních a místních surovin. Co se třeba týče zase naší historie, tak k té se vracíme kvůli národní hrdosti a kulturnímu dědictví. Česká historie byla často poznamenána obdobími, kdy se lidé museli bránit proti okupacím a potlačování, což posílilo pocit sounáležitosti a touhu po zachování kulturní identity. Proto se často česká kultura obrací k hrdinským příběhům a osobnostem z minulosti, jako je Jan Hus nebo hrdinové pražského povstání. Také historie hraje v české kultuře klíčovou roli v umění, literatuře a hudbě. Umělci a spisovatelé čerpají inspiraci z historických událostí, aby vyjádřili svou tvůrčí vizi a reflektovali důležité aspekty českého národního charakteru. Například divadlo, včetně slavného Národního divadla v Praze, často inscenuje historická dramata, která oslavují české hrdiny a události. Dalším důležitým faktorem je, že historické události a paměť na ně ovlivňují moderní českou politiku a sociální debaty. Diskuze o událostech jako je Sametová revoluce a o důsledcích totalitního režimu jsou stále aktuální a hrají roli v utváření české identity. Z historie se ještě můžeme poučit o minulých úspěších a selháních generací před námi, což nám umožňuje vyvarovat se opakování minulých chyb a hledat cesty k lepší budoucnosti. Inspiruje nás také příběhy výjimečných jednotlivců a událostí, které nám poskytují vzory pro řešení současných problémů nebo naopak vzory, které není hodno následovat. Historie ovlivňuje naši kulturu a tradice, odkud

vychází mnoho aspektů našich životů, a nám připomíná povinnost udržovat paměť na tragických událostech, jako jsou válečné zločiny a genocidy, abychom se vyvarovali jejich opakování a chránili lidská práva. Celkově vzpomínání na historii nám poskytuje neocenitelné poučení pro naše současné rozhodnutí a přípravu na budoucnost.

Co se však týče otázky, proč se snažíme uchovat jen některé věci z historie, tak lidé mají tendenci pamatovat si z historie jak dobré, tak i špatné události. Historie totiž není jenom stoh starých knih nebo příběhů, ale něco, co nás neustále obklopuje a formuje naši identitu a naše chápání světa. Naše vnímání historie a způsob, jakým se na ni díváme, může být ovlivněn mnoha různými faktory. Jedním z těchto faktorů je například kultura. Každá kultura má své vlastní historické události a hrdiny, které považuje za důležité, a tyto události nám mohou být interpretovány různými způsoby v různých kulturách. Dalším klíčovým prvkem je osobní zázemí, které samozřejmě také ovlivňuje náš pohled na historii. Naše rodinné, sociální a kulturní pozadí nám dává různé perspektivy na minulost. Například, pokud jsme vyrůstali v rodině, která nedávno zažila válku na vlastní kůži, budeme mít úplně jiný pohled na válečné události než někdo, kdo vyrůstá s rodinou v období míru. Ve vnímání historie hrají svou roli i aktuální okolnosti. Jako příklad uvedu událost z přítomnosti, a to válku na Ukrajině. Na počátku války jsem od lidí slýchala názory, že se historie opakuje a Putin se snaží o zastrašení země stejně tak, jako se tomu dělo u nás v Československé socialistické republice během roku 1968, kdy Sovětský svaz a jeho spojenci z Varšavské smlouvy potlačili Pražské jaro. To, že konflikt Ruska a Ukrajiny nebyl pouhé zastrašení, to již víme, ale přišlo mi to jako takové dobré prolnutí aktuálního dění a historických momentů. A to je právě ono, v momentě, kdy zažíváme v našem okolí nějakou situaci, máme tendence hledat v paměti, kdy jsme podobnou událost už zažili či jsme o ní slyšeli. Jistě všichni známe heslo: Historie se opakuje. Když vidíme událost, která se hodně podobá nějaké jiné historické události, která měla špatné následky, budeme se snažit těmto následkům čelit a udělat vše proto, aby byl výsledek tentokrát jiný, poučíme se z historie. Nemusí se však vždy jednat o negativní události, když naopak jsme svědky nějaké události a v historii se to již stalo a vše skončilo dobře, opět se z historie poučíme a budeme se snažit co nejvíce napodobit situaci z historie, samozřejmě tak, aby to bylo možné aplikovat v dnešní době. Ať už pozitivní nebo negativní zážitek z historie musíme přizpůsobit dnešku.

Abych tuto část shrnula, připomínání historických okamžiků je velmi důležité pro lidstvo, ať už z hlediska našich kořenů, aktuálních situací nebo kultury. A jak už jsem psala výše, z historie čerpá mnoho umělců například pro reflektování důležitých aspektů národního charakteru. Film jako produkt uměním se propojuje s událostmi ve společnosti, dle knihy *Nová filmová historie* (2004) od Petra Szczepanika, již v první polovině 20. století. To lze vidět například v pracích myslitelů blízkých frankfurtské škole, jako je Siegfried Kracauer. Hlavním zaměřením později byly filmy, které byly chápány jako indikátory, vyjádření nebo odrazy určitých společenských situací.⁵⁵ Což ve zkratce znamená, že film by mohl být odrazem své doby. V případě filmu *Smrt krásných srnců* je tomu tak, že snímek se nacházel uprostřed významných politických událostí, které značně ovlivnily tehdejší českou společnost a dobu samotnou. Film pochází z roku 1986, což je období pozdní normalizace a ve filmu je patrná atmosféra nedůvěry a paranoia, která právě byla typická pro období normalizace v Československu. Postavy ve filmu se chovají opatrně a mají podezření na každého, kdo se odchyluje od oficiální linie, například hlavní postavy, dva venkovští muži, mají obavy z toho, že budou odhaleni při lovu, což by porušovalo zákazy režimu. Jejich obavy jsou způsobeny strachem z možných následků, které by mohly vyplývat z porušení zákona. Tato atmosféra nedůvěry a paranoia vytváří pocit tlaku a kontroly, který byl charakteristický pro tehdejší společnost. Samozřejmě zrovna toto reflektuje jak dobu druhé světové války, tak dobu, kdy byla ČSSR pod komunistickou mocí. Dalším takovým příkladem, který vlastně na nedůvěru navazuje, by mohla být touha po svobodě. Hlavní postavy filmu touží po svobodě a nezávislosti, což je téma, které rezonuje s přáními mnoha občanů žijících pod autoritářským režimem, tudíž jsou jakýmsi ztělesněním lidské touhy po svobodě a odvaze postavení se proti útlaku a represím. Jejich rozhodnutí porušit zákaz lovu může symbolizovat odpor vůči režimu a snahu o autonomii a svobodu. Například v Československu v 80. letech se občané zapojovali do různých forem odporu, jako byly petice, ilegální tisk, protesty nebo podpora opozičních skupin. Tyto aktivity byly formou vyjádření touhy po svobodě a demokracii, i když byly často potlačovány a perzekvovány režimem, což zahrnovalo například u petic sledování, výslechy, domovní prohlídky, a v některých případech i uvěznění. Ti, kteří byli identifikováni jako signatáři petice, mohli kvůli podpisu i ztratit zaměstnání, obzvláště když pracovali ve státní sféře.

---

⁵⁵ SZCZEPANIK, Petr. *Nová filmová historie: Antologie současného myšlení o dějinách kinematografie a audiovizuální kultury*. Hermann & synové, 2004, s. 11.

Vrátím-li se k filmu, celkově lze říci, že Smrt krásných srnců můžeme interpretovat jako alegorii o dobových podmínkách a dilematech, kterým čelila tehdejší společnost v Československu. Paralely s realitou lze nalézt v podtextu, symbolice a tématech filmu, které se dotýkají politického, sociálního a morálního kontextu té doby.

Analýza sledovanosti filmu Smrt krásných srnců v roce 1988

V této kapitole se budu věnovat statistikám sledovanosti filmu Smrt krásných srnců v roce 1988, které jsem získala z Národního filmového archivu v Praze, abychom se dozvěděli, jak byl ve své době tento nově uvedený film populární. Údaje o sledovanosti mohou odrážet názory a preference diváků. Úspěšnost filmu je také často spojována s jeho ekonomickým výkonem studia, kde se film natáčel, čemuž též budu věnovat pár slov. Údaje pouze z roku 1988 uvádím proto, že film byl natočen sice už v roce 1986, ale premiéru měl teprve v roce 1987, tudíž tyto statistiky jsou v podstatě takové ohlédnutí za tím, jak se film celý rok vyvíjel a vznikly až v roce 1988.

Filmové studio Barrandov 1. září roku 1987 uvedlo do československých kin poprvé film Smrt krásných srnců. A právě tento film se v roce 1988 stal osmým nejnavštěvovanějším filmem v ČSSR a v celkových tržbách se umístil jako devátý.⁵⁶ Film v roce 1987 navštívilo v ČSSR celkem 852 420 lidí, z toho v Čechách 802 017 lidí, na Slovensku zase 50 403 lidí, s tím, že film si touto návštěvností celkově vydělal 5 944 144 Kčs, jelikož průměrná cena vstupenky do kina stála 6 Kčs (cena se v ČSR a na SSR lišila).⁵⁷ Když si pro komparaci vezmeme, že v tomto celkovém srovnání, které sestavilo FSB, se v československých kinech promítalo 25 filmů, vyplývá z této statistiky, že si film Smrt krásných srnců v tržbách i v návštěvnosti nevedl zrovna špatně, a to pouze z hlediska promítání filmů v kinech u nás v ČSSR, ale studio Barrandov své filmy odváželo také do okolních států. Když se film dovážel do socialistické země, byl podroben kontrole. Kontrola spočívala v tom, že probíhaly výjezdy výběrové komise do zemí, kde byl daný film natočen. Realizace těchto dovozů probíhala na základě dlouhodobých smluv. V roce 1987, kdy byla Smrt krásných srnců uvedena do kin a

---

⁵⁶ FILMOVÉ STUDIO BARRANDOV. 1986-1990. *Pořadí filmů FSB uvedených do distribuce od roku 1986 do roku 1988, podle souhrnné hodnoty jejich umístění v jednotlivých sledovaných položkách.* Kart. R9B/BII/38/7K. Národní filmový archiv Praha

⁵⁷ FILMOVÉ STUDIO BARRANDOV. 1986-1990. *Abecední přehled a distribuční výsledky filmů FSB uvedených do distribuce v ČSSR od r. 1986 do srpna 1988.* Kart. R9B/BII/38/7K. Národní filmový archiv Praha

vyvážena ven se například uzavřela takováto smlouva mezi námi a maďarskou televizí.⁵⁸ Když se naopak film měl dopravit do země, která byla nesocialistická, tak ČSSR nemělo prakticky žádné problémy ohledně smluv. Kdyby to však bylo naopak a měl by se dovézt film z nesocialistické země do tehdejšího socialistického Československa, tak by to bylo horší, jelikož filmy z takových zemí se sem dostávaly velmi sporadicky a většinou vznikaly i problémy kvůli navýšeným cenám.⁵⁹ Film *Smrt krásných srnců* však putoval hlavně do zemí socialistických a v roce 1987 byl druhým nejprodávanějším filmem mezi socialistickými zeměmi, jelikož byl od nás vyvezen sedmkrát. Tento film byl tedy populárnější než například filmy *Discopříběh* nebo *O princezně Jasněnce a létajícím ševci*, jelikož tyto filmy byly propůjčeny do ostatních socialistických zemí pouze pětkrát. V záznamech FSB se však uvádí, že i když návštěvnost v letech 1987-1988 byla poměrně vysoká, byla nižší než v letech předchozích a také zároveň nižší než byla plánovaná. A že za tyto nižší tržby může právě zlom, prohloubený nástupem videa, které umožňuje občanům sledování zahraničních filmů i přes svou nízkou uměleckou úroveň. FSB dále uvádí, že za pokles návštěvnosti v roce 1987 může to, že přetrvávají negativní jevy v síti kin, například nedostatek fondů, zaostávání výstavby a rekonstrukce kin, dále také nevyrovnanosti programové nabídky a premiér, převážně časové rozložení premiér.⁶⁰

ZÁVĚR

Má práce byla zaměřena na kulturní a historický kontext československému filmu *Smrt krásných srnců* z roku 1986. Film mě už v dětském věku dojal a fascinovalo mě zpracování tak těžkého a smutného tématu, proto jsem se rozhodla věnovat pozornost právě jemu a zjistit podrobněji, jak film s tímto tématem pracuje a proč se filmy s touto tematikou točí.

První část bakalářské práce se zaměřuje na historickou stránku filmu, to znamená léta, ve kterých probíhala druhá světová válka, jelikož celý film je do kontextu této doby

---

⁵⁸ FILMOVÉ STUDIO BARRANDOV. *Vyhodnocení závěrů z rozboru kulturně-politické činnosti*. Kart. R13/BII/6P/3K. Národní filmový archiv Praha

⁵⁹ FILMOVÉ STUDIO BARRANDOV. *Vyhodnocení závěrů z rozboru kulturně-politické činnosti*. Kart. R13/BII/6P/3K. Národní filmový archiv Praha

⁶⁰ FILMOVÉ STUDIO BARRANDOV. *Vyhodnocení závěrů a rozboru kulturně politické a ideově umělecké činnosti*. Kart. R13/BII/6P/3K. Národní filmový archiv Praha

zasazen. Na začátku filmu lidé ještě žijí docela klidným a skromným životem, avšak za nedlouho se začíná ve filmu projevovat nenávisť vůči židovským obyvatelům a jejich následné vyhlazování, které však ve filmu není vidět, ale díky výše představeným metaforám ve druhé části bakalářské práce, je i přesto na něj poukázáno. V této první části popisují události jednotlivých let druhé světové války, věnují se například konferenci ve Wannsee a atentátu na Heydricha, povstání ve varšavském ghettu v roce 1943, neúspěšnému atentátu na Adolfa Hitlera a konci 2. světové války. Do této části krom větších událostí jednotlivých let zařazují vysvětlení pojmu holocaust, a jak toto téma souvisí s filmem *Smrt krásných srnců*. Dále v této větší kapitole věnují pozornost známým vyhlazovacím/koncentračním táborem jako byli Osvětim, Treblinka a Terezín, kde se zaměřují na jejich denní chod, historii vzniku a zajímavosti. Kapitola nadále obsahuje zmínku o norimberských zákonech, které jsou s tématem holocaustu úzce spjaty, dále následuje kapitola *Deportace*. Poslední podkapitola této části nese název *Vzdor proti holocaustu*, kde rozebírám hrdinství lidí žijících ve Varšavském ghettu. Všechny tyto události souvisí sice s filmem nepřímě, ale zdálo se mi důležité je zmínit, aby čtenář lépe pochopil situaci rodiny Popperových ve filmu a celkově, aby byl pro čtenáře této práce lépe kontextuálně zasazen a mohl se vcítit do další části, kde rozebírám hlavní otázky své práce, a to, proč se takové filmy natáčejí.

V druhé části své práce se věnuji filmu jako takovému. To znamená, že jsem zmínila jak režiséra, tak autora knižní předlohy, to proto, aby měl čtenář představu o tom, co předcházelo natáčení filmu, jaké další filmy režisér natočil, případně, jak se jich chopil. Například se zde věnuji tomu, že stejně jako ve filmu *Smrt krásných srnců*, tak i v dalších Kachyňových filmech je dosti hlavních postav, které nemají zcela jasný svůj osud. Další kapitoly této části bych řekla, že jsou více filozoficky zaměřené a věnují se zde klíčovým otázkám bakalářské práce, jelikož zde polemizují nad tím, jak je ve filmu s tematikou holocaustu zacházeno obecně a až poté postupně přecházím k tomu, jak je tomu ve filmu *Smrt krásných srnců*. To samé se děje v kapitole, která se zaměřuje na záměr natáčení filmu s touto tematikou. Samozřejmě, že nevycházím jen ze své hlavy, ale z vybraných studií přečtených děl, jen poukazuji na větší myšlenkovou volnost při psaní. Tato volnost je nejvíce znát v kapitole zvaná *Návrat k historii – Co nám přináší*, a proč se snažíme uchovat jen některé věci? Zde obhajují svůj názor, že tyto filmy jsou pro budoucí generace velmi důležité, abychom předcházeli opakování těchto činů. Poslední kapitola této části se následně opět

vymyká jakémukoli obhajování a vyjadřování vlastních myšlenek a názorů, jelikož se jedná o analýzu sledovanosti filmu. Všechny údaje, které byly v kapitole uvedeny, jsem získala pomocí delšího výzkumu, kdy jsem několikrát musela navštívit Národní filmový archiv v Praze.

POUŽITÁ LITERATURA:

- 1) EMMERT, František. Holocaust. Praha: Mladá fronta, 2018.
- 2) FILMOVÉ STUDIO BARRANDOV. 1986-1990. *Pořadí filmů FSB uvedených do distribuce od roku 1986 do roku 1988, podle souhrnné hodnoty jejich umístění v jednotlivých sledovaných položkách*. Kart. R9B/BII/38/7K. Národní filmový archiv Praha
- 3) FILMOVÉ STUDIO BARRANDOV. 1986-1990. *Abecední přehled a distribuční výsledky filmů FSB uvedených do distribuce v ČSSR od r. 1986 do srpna 1988*. Kart. R9B/BII/38/7K. Národní filmový archiv Praha
- 4) FILMOVÉ STUDIO BARRANDOV. *Vyhodnocení závěrů z rozboru kulturně-politické činnosti*. Kart. R13/BII/6P/3K. Národní filmový archiv Praha
- 5) GLAZAR, Richard. Treblinka, slovo jak z dětské říkanky (Treblinka, wie ein Wort aus einem Kinderreim). Praha: Sefer, 1994.
- 6) HUDEC, Zdeněk. Historický estetismus. Reprezentace holocaustu v československém a českém hraném filmu 1948-2019. Praha: AMU, 2023.
- 7) KÁRNÝ, Miroslav. Terezínská pamětní kniha. Židovské oběti nacistických deportací z Čech a Moravy, 1941-1945. Praha: Nadace Terezínská iniciativa - Melantrich, 1995.
- 8) ROBERTS, Andrew. Ve vichru války: dějiny druhé světové války v novém pohledu. Voznice: Leda, 2010.
- 9) ROLAND, Paul. Židovský odboj: povstání proti nacistům za druhé světové války. Praha: Euromedia Group, 2019.
- 10) SHAW, Antony. Druhá světová válka den po dni. V Praze: Naše vojsko, 2004
- 11) SOMMERVILLE, Donald. Encyklopedie druhé světové války. [2. vyd.]. [Praha]: Naše vojsko, 2013.
- 12) SZCZEPANIK, Petr. Nová filmová historie: Antologie současného myšlení o dějinách kinematografie a audiovizuální kultury. Hermann & synové, 2004.
- 13) ŠMEJKAL, Pavel a Jiří PADEVĚT. Anthropoid. Praha: Academia, 2016. Průvodce (Academia).
- 14) WHITE, Hayden. Historický text jako artefakt. Praha: Karolinum, 2010
- 15) ŽALMAN, Jan. Umlčený film. Praha: KMa, 2008

INTERNETOVÉ ODKAZY

- 16) BECK A. Pojem holocaust. In: Holocaust.cz [online]. ©2020, 28. května 2020 [cit. 2023-06-16]. Dostupné z: <https://www.holocaust.cz/dejiny/holocaust/pojem-holocaust/>
- 17) BLODIG V. Přežívání v ghettu Terezín. In: Holocaust.cz [online]. @2019, 26. srpna 2019 [cit. 2023-07-01]. Dostupné z: <https://www.holocaust.cz/dejiny/ghetto-terezin/prezivana-v-ghettu-terezin/>
- 18) Databáze knih. Ota Pavel životopis. In: Databazeknih.cz [online]. (nedatováno) [cit. 2023-07-13]. Dostupné z: <https://www.databazeknih.cz/zivotopis/ota-pavel-156>
- 19) DRDA J. Příběhy 20. století - Jiří a Josef Fischerovi, dvojčata „v péči“ SS-lékaře Josefa Mengeleho In: Institut paměti národa [online]. @2017, 5. listopadu 2017 [cit. 2023-07-01]. Dostupné z: <https://www.pametnaroda.cz/cs/fiser-jiri-1936>
- 20) Institut Tereziánské iniciativy. Norimberské zákony (1935). In: Holocaust.cz [online]. @2019 19. srpna 2019 [cit. 2023-07-03]. Dostupné z: <https://www.holocaust.cz/dejiny/holocaust/historicky-kontext/nacisticka-ideologie/norimberske-zakony-1935/>
- 21) KUČEROVÁ M. Smrt krásných srnců: Strach z milostné scény, náhradní obsazení kvůli režimu a další zajímavosti o snímku. In: TVGuru.cz [online]. @2021, 25. září 2021 [cit. 2023-07-11]. Dostupné z: <https://www.tvguru.cz/smrt-krasnych-srncu-strach-z-milostne-sceny-nahradni-obsazeni-kvuli-rezimu-a-dalsi-zajimavosti-o-snimku/>
- 22) NEJEDLÝ J. Celuloidové příběhy Karla Kachyni. In: iDnes.cz [online]. @2003, 9. října 2003 16:13 [cit. 2023-07-10]. Dostupné z: https://www.idnes.cz/kultura/film-televize/celuloidove-pribehy-karla-kachyni.A031009_161343_filmvideo_dpi
- 23) ŠÍR O. Portrét Karel Kachyňa. In: Poetikalidskýchosudů.cz [online]. @2009, 25. ledna 2009 [cit. 2023-07-10]. Dostupné z: <http://25fps.cz/2009/poetika-lidskych-osudu/?fbclid=IwAR1gsGYeDdXjnS9kxGXBPCngNfkK5f3TwHGUVvmfy43whNVPETtPTOmuv0>
- 24) ŠTĚPKOVÁ T. Osvětim. In: Holocaust.cz [online]. ©2021, 17. března 2021 [cit. 2023-07-01]. Dostupné z: <https://www.holocaust.cz/dejiny/koncentracni-tabory-a-ghetta/koncentracni-tabory/osvetim/>
- 25) TOLLINGEROVÁ D. ‚Jsme s vámi, buďte vy v duchu s námi.‘ Před 78 lety začalo Pražské povstání a vypukl boj o Český rozhlas. In: rozhlas.cz [online]. ©2023, 5. května 2023 8:14 [cit. 2023-06-12]. Dostupné z: https://www.irozhlas.cz/veda-technologie/historie/boj-o-rozhlas-prazske-povstani-druha-svetova-valka_2305050814_bko